

Emil Hilje

Filozofski fakultet, Zadar

Juraj Dalmatinac i Korčula – prilog za kronologiju gradnje šibenske katedrale

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

predan 14. 11. 2001.

Sažetak

Dokumenti u vezi s boravkom Jurja Dalmatinca u Korčuli odavno su poznati. Međutim, nikada nisu publicirani, pa čak niti pažljivo pročitani, makar njihov sadržaj uvelike pomaže u rasvjetljavanju pojedinih faza gradnje šibenske katedrale. Dalmatinac se u sačuvanim korčulanskim dokumentima javlja u dva navrata, u proljeće 1444, te ponovno u isto doba 1447. godine. Dakako, njegovi boravci u poznatom kamenarskom području prvenstveno su povezani s nabavom kamena za gradnju šibenske katedrale. Detaljno sročeni ugovori otkrivaju pak podatke o količini, ali i vrsti kamena, jer su gotovo svi komadi precizno definirani mjerama. Na osnovi toga moguće je utvrditi da je 1444. godine naručeno kamenje za gradnju svodova bočnih brodova, lukova kolonada i lisnatog friza iznad njih, zatim četiri

kapitela za pilone i dio nadgradnje tih pilona, te vjerojatno kamen za izradu vijenca slijepih arkada oslonjenih na konzole u obliku glava na sjevernoj fasadi. Rečeni je kamen isporučen do kraja 1447. godine, a zacijelo i ugrađen između 1444. i 1448, čime je definirana druga faza gradnje katedrale pod Jurjevim vodstvom, koja je prvenstveno obuhvaćala podizanje uzdužnih brodova i njihovo povezivanje sa svetištem, podignutim između 1441. i 1443. godine. Saznanje pak da je Dalmatinac autor koncepta svodenja bočnih brodova, to jest da oni nisu tek puki nastavak ranije započetog posla, već jasno osmišljena cjelina, omogućuje i reinterpretaciju uloge Nikole Firentinca u konačnom dovršenju gradnje, to jest u promjeni izvornog Jurjeva projekta.

Dokumenti koji posvjedočuju boravak Jurja Dalmatinca u Korčuli odavno su poznati u našoj znanosti. No začudo, premda se odnose na možda najznačajnijeg hrvatskog umjetnika, a svakako su zanimljivi i za poznavanje povijesti korčulanskog kamenoklesarstva, nikada nisu u cijelosti publicirani. Na te je dokumente prvi upozorio Petar Kolendić 1923. godine,¹ a kasnije su tek uzgred spominjani u nekim radovima koji su se bavili djelatnošću Jurja Dalmatinca.² Milan Ivanišević za neke od njih navodi čak posve precizne signature,³ no nažalost, premda u svom radu donosi prijepise splitskih dokumenata, oni korčulanski ostali su po strani. Dakako, objavljivanje cjelovitog korpusa arhivske građe što se odnosi na Jurja Dalmatinca posao je koji će u budućnosti morati biti učinjen,⁴ no u očekivanju realizacije toga zamašnog projekta, smatram da je korisno objaviti i dijelom analizirati dokumente koji se odnose na Dalmatinčeve boravke u Korčuli.

Juraj se u Korčuli prvi puta pojavljuje 30. travnja 1444. godine, kada naručuje od klesara Marka Karlića pedeset i jedan komad obrađenog kamena, prema vrlo precizno određenim mjerama i nacrtima. Nema nikakve sumnje da je taj kamen bio namijenjen šibenskoj katedrali, a Karlić se obvezuje isporučiti ga samom Dalmatincu ili njegovom zastupniku u kamenolomu na školjčicu Kamenjaku, dakle na samome mjestu proizvodnje, do 15. kolovoza iste godine (u roku od tri i pol mjeseca). Ugovorena je cijena od 31 male libre. Posebno je pak zanimljiva opaska koju bilježnik obično ostavlja na mar-

ginu pokraj dokumenta da ga ukratko podsjeti na sadržaj, a koja dokument definira kao ugovor klesara Marka Krelića »*sonima iz Šibenika*« (dokument br. 1). Istoga dana, neposredno nakon ovoga, kod istoga bilježnika sklopljen je i ugovor kojim se klesari Andrija Markov (Marković) i Krišul Bogdanić obvezuju Marku Ivanovu, zastupniku šibenske katedrale isporučiti veću količinu kamena (ukupno 916 komada), također prema utvrđenim mjerama i nacrtima, u ukupnoj vrijednosti od devet stotina libara, u roku od godinu i pol dana. Među nabrojanim kamenjem osobito je uočljiva narudžba nekih vrlo velikih blokova za »pilastre« i njihove kapitule (dokument br. 2). U ovom se dokumentu Juraj Dalmatinac uopće ne spominje, ali teško je zamisliti da je tolika količina tako precizno opisanog kamenja naručena bez prisutnosti protoinajstora, pogotovo kada znamo da je bio tamo. Uostalom, i ovaj dokument na margini ima opasku da je riječ o ugovoru između klesara Andrije i Krišula s »*sonima iz Šibenika*«, što otklanja svaku sumnju u Dalmatinčevu prisutnost. Možemo zapravo posve razložno pretpostaviti da je upravo Juraj izdiktirao bilježniku specifikacije kamena, te dao majstorima nacрте za neke komade.

Korčulanski majstori Andrija Marković i Krišul Bogdanić već su prije, 1441. godine, priskrbljivali obrađeni kamen za šibensku katedralu,⁵ pa je ova narudžba zapravo nastavak poslovanja predstavnika šibenske katedrale s korčulanskim kamenarima. Ipak, u realizaciji isporuke nastali su stanoviti

Šibenska katedrala, putti sa svečanim natpisom
Šibenik Cathedral, putti with solemn inscription

problemi. Izgleda da su majstori, vadeći kamen za šibensku katedralu, naišli na izuzetno kvalitetnu žilu, na što su odmah reagirali predstavnici korčulanske katedrale. Oni su dana 22. studenog 1444. rezervirali za potrebe katedrale sv. Marka novopronađenu žilu, na način da se na njihov zahtjev isporuču za katedralu iz rečene žile sve potrebne kamenje. Majstorima je dopušteno da samo šesnaest blokova za šibensku katedralu izvade iz te žile, ali tek nakon što s toga mjesta isporuču četiri stupa s kapitelima i bazama za katedralu sv. Marka (dokument br. 3). Očito je da je spomenuta žila omogućavala vađenje velikih kompaktnih blokova kamena, pa se zasigurno tih šesnaest komada kamena za šibensku katedralu odnosi na one velike blokove za pilastre i njihove kapitule, koji se u prethodnom ugovoru spominju na kraju. Izgleda da majstori nisu bili zadovoljni nametnutim ograničenjima, jer je za kršenje ugovora predviđena vrlo velika kazna u iznosu od sto dukata.

Ovakav je postupak predstavnika korčulanske katedrale bio moguć stoga što je kamenolom bio u njezinu vlasništvu, a Andrija Marković i Krišul Bogdanić su ga samo držali u zakupu, no zacijelo je prouzročio znatno kašnjenje isporuke za šibensku katedralu. Vjerojatno je ipak sve predviđeno kame-

nje isporučeno do 13. veljače 1447, kada predstavnici korčulanske katedrale daju klesaru Marku Karliču u desetogodišnji zakup kamenolom na Kamenjaku, pod istim uvjetima pod kojima su ga prethodnih deset godina iskorištavali Marković i Bogdanić (dokument br. 4).

Juraj Dalmatinac ponovno se javlja u Korčuli tri godine nakon prvog dolaska, 30. travnja 1447, kada, kao zastupnik Šimuna Ljubića iz Šibenika, utjeruje dug od 35 libara od Ivanina Antunova (dokument br. 5).⁶ Zanimljivo je da se u razmaku od tri godine Dalmatinac pojavljuje u Korčuli točno na isti dan. Možemo tek pretpostaviti da je njegov dolazak u vezi s blagdanom sv. Marka, zaštitnika Korčule (25. travnja), možda stoga što je tada započinjala sezona radova u kamenolomima, ili jednostavno zbog zgodne prilike za sklapanje poslova.

Dalmatinac nije došao u Korčulu sam, već je sa sobom doveo svoje pomoćnike u gradnji šibenske katedrale, Andriju Alešija i Lorenza Pincina. Izgleda da su trojica majstora ostali u Korčuli oko mjesec dana, obilazeći kamenolome, sklapajući poslove i, što je možda najvažnije, tražeći sebi učenike i pomoćnike.

Šibenska katedrala, detalj natpisa s potpisom Jurja Dalmatinca
Šibenik Cathedral, detail of inscription with Juraj Dalmatinac's »signature«

Tako 7. svibnja 1447. uzima Pincino na nauk Kristofora pok. Tome Provizonića (dokument br. 6),⁷ a 18. svibnja svaki od majstora po jednog učenika: Juraj Dalmatinac Mihovila Živkovića (dokument br. 7), Lorenzo Pincino Marina Ljubova (dokument br. 8), a Andrija Aleši Luku Dragoševa Petanovića (dokument br. 9). Ova su četiri ugovora praktički istovjetno koncipirana. Svi su dječaci uzeti na nauk na rok od sedam godina, a majstori se obvezuju po isteku toga roka isplatiti im sedam dukata, te osigurati alat i odjeću. A da je sve to bilo učinjeno u svojevrsnom dogovoru i uz pomoć korčulanskih kamenara, svjedoči prisutnost Markovića i Bogdanića u ugovoru kojim Dalmatinac uzima na nauk Mihovila Živkovića, te podatak da je Kristofor Provizonić tada bio na nauku kod Andrije Markovića,⁸ pa nije ni mogao preći u Pincinovu službu bez njegova pristanka.

Uloga i značaj učenika i pomoćnika u kamenarskoj struci zacijelo su bili mnogo važniji nego u nekim drugim zanatima, jednostavno zbog zahtjevnosti i opsega rada na pripremi i rukovanju kamenom. Stoga majstori kamenarskih struka (graditelji, kipari i klesari) uzimaju razmjerno mnogo pomoćnika.⁹ Činjenica da najistaknutiji djelatnici šibenskog kruga, u to doba pravog centra kamenarske djelatnosti, dolaze u Korčulu tražiti pomoćnike, svjedoči o tome da je tradicija korčulanskih kamenarskih obitelji i u tom segmentu, njegovanju podmlatka, odigrala značajnu ulogu u širem, dalmatinskom okviru.

Prigodom ovoga posjeta Korčuli, Dalmatinac je ponovno poslovao s već provjerenim dobavljačima obrađenog kamena za šibensku katedralu – Andrijom Markovićem i Markom Karličem.

Dana 27. svibnja izjavljuje klesar Andrija Marković da je u ime zastupnika šibenske katedrale primio od njena protomajstora Jurja Dalmatinca 244 libre za dio isporučena kamena (dokument br. 10).¹⁰ Kao svjedok u ovom dokumentu javlja se Marko Karlič, da bi već u sljedećem, sklopljenom istog dana, zacijelo neposredno nakon ovoga, klesar Marko (ne navodi se da je to baš Karlič, no u to ne može biti sumnje)

obećao Jurju Dalmatincu isporučiti 22 kamena bloka, kao ostatak od stotinu blokova koje se već prije obvezao isporučiti. Nažalost, nije nam poznato kada se Marko Karlič obvezao dobiti tih stotinu blokova, niti kako su morali izgledati,¹¹ no ovom je prilikom Dalmatinac isplatio pet dukata (valjda kao dio ukupne ugovorene cijene), a rok isporuke nije definiran datumom, već je određeno da ta 22 bloka moraju biti iz prve dobre žile na koju Karlič naiđe u svom kamenolomu (dokument br. 11). Očito je, dakle, da su u pitanju bili blokovi namijenjeni osjetljivim mjestima, a možda i skulptorskoj obradi.

Ovo je ujedno i posljednji poznati dokument koji posvjedočuje boravak Jurja Dalmatinca u Korčuli. Međutim, u jednom dokumentu od 12. veljače 1451, u kojem se Juraj javlja kao zastupnik Michaela Michaela iz Venecije (inače kneza u Cresu), spominje se i utjerivanje nekih dugova u Korčuli, posebice od Antuna iz Stona.¹² No možemo tek nagađati da je Dalmatinac te godine ponovno putovao u Korčulu.

No osim podataka da je kamen za gradnju šibenske katedrale naručivan od korčulanskih klesara, te da potječe iz korčulanskih kamenoloma, značaj navedenih dokumenta proistječe i iz činjenice da je većina naručenih komada kamena toliko precizno definirana da mogu poslužiti kao osnova za pomniju rekonstrukciju procesa gradnje šibenske katedrale, to jest pojedinih njenih faza. Pri tome je posebno važna mogućnost pouzdanijeg utvrđivanja kronologije gradnje, kako njenog istočnog dijela, na koji je Juraj Dalmatinac koncentrirao svoj osobni udio, tako i zapadnog dijela, na kojem je mnogo više izraženo sudjelovanje Jurjevih pomoćnika.¹³

Već je više puta istaknuto kako je kamen što ga je tijekom kolovoza i rujna 1443. godine s Raba pribavljao Juraj Zankota¹⁴ upotrijebljen u donjim dijelovima apsida, gdje su vid-

Šibenska katedrala, pogled na južni bočni brod
Šibenik Cathedral, view of south aisle

Šibenska katedrala, svodovi južnog bočnog broda
Šibenik Cathedral, south aisle vaults

ljive ploče od rapske breče, no taj dio gradnje (do vijenca), kronološki je određen i natpisom na polupilonu apsida.¹⁵ Same pak ploče od rapske breče nisu dio konstrukcije, već su kao ukrasna oplata umetnute u unaprijed pripremljena mjestu.¹⁶

Petar Kolendić, spominjući korčulanske dokumente, navedene kamene blokove identificira kao one koji su upotrijebljeni za gradnju posljednjih kapela na lijevoj strani, za kornič nad kapelama (travejima bočnih brodova), te za zidove apsida. U tom pogledu osobito naglašava da su blokovi naručeni od Marka Karlića 1447. godine, namijenjeni upravo zidovima apsida,¹⁷ no taj zaključak ne obrazlaže usporedbom mjera naručenog kamenja s onim ugrađenim u zidove apsida.

Na tu tvrdnju, koja podrazumijeva da se gradnja apsida sve do 1447. godine praktički nije pomakla od početne faze, autori koji su se bavili kronologijom gradnje šibenske katedrale i Jurjeve djelatnosti nisu se osvrtni.

No i tumačenje samog svečanog natpisa u smislu kronologije, to jest početka gradnje apsida zadaje prilično veliki problem. Naime, postavlja se pitanje odnosi li se datum u drugom dijelu natpisa doista na vrijeme početka gradnje apsida, o čemu govori sam sadržaj natpisa, ili na vrijeme kada je natpis postavljen, a kada su one zacijelo bile dovršene, ili u najmanju ruku izgrađene do vijenca s glavama.

Većina autora koji su se doticali toga pitanja smatra da su apsida tek započete ujesen 1443. godine, no postoje i mišljenja da se navedeni datum odnosi na već dovršene (ili u znatnijoj mjeri izgrađene) apsida.

Antonio Guiseppa Fosco smatra da je ujesen 1443. započela gradnja apsida, te ujedno objašnjava da se rečeni natpis ne odnosi na ukupnu gradnju nego samo na taj dio.¹⁸

Thomas Graham Jackson natpis također tumači na način da su 1443. postavljeni temelji novog kora i apsida.¹⁹

Dagobert Frey, autor dosad najcjelovitijeg pregleda gradnje šibenske katedrale, u ovom pitanju donekle proturječi sam

sebi. Na jednome mjestu kaže da se dokument od 16. lipnja 1442. odnosi na rušenje kneževih i općinskih kancelarija, »da bi se mogla izgraditi nova ulica za pristup kneževoj palači, pošto je stara bila zazidana apsidama«,²⁰ dakle apsida se navode kao nešto što već postoji (pitanje je u kolikoj mjeri i dovršeno) sredinom 1442. godine. Neposredno nakon toga utvrđuje da je 28. rujna 1443. bio »na svečan način inauguriran početak gradnje apsida«.²¹ Frey ujedno donosi i prijepis natpisa, no složenog prema logičkim cjelinama, a ne onako kako je to isklesano u kamenu.

Krsto Stošić ne definira precizno kada su započete ili dovršene apsida, no prema iskazu da se Juraj Dalmatinac njima bavio od 1441. do 1443.²² može se zaključiti da smatra da se datum na natpisu odnosi na njihovo dovršenje.

Miro Montani donoseći prijevod natpisa ne uvažava prekid između njegova dva dijela, prvoga, koji veliča zasluge biskupa i kneza za početak gradnje, i drugoga, koji se odnosi na datum, pa se stječe dojam da iz natpisa direktno proistječe da je dan sv. Mihovila 1443. ujedno i datum početka gradnje apsida.²³

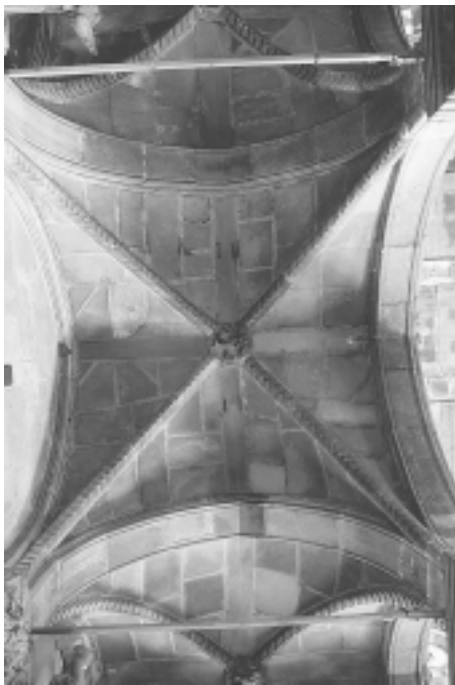
Vojko Devetak na određeni način izbjegava preciznije određenje vremena gradnje apsida, navodeći da se natpisom »hvali gradnja tog dijela (godine 1443)«.²⁴

I Cvito Fisković smatra da je na dan sv. Mihovila 1443. Juraj položio temelje apsida.²⁵

Igor Fisković pak smatra da poznati natpis s ranom godinom 1443. posvjedočuje da je gradnja brzo napredovala,²⁶ te smatra da je i krstionica bila dovršena do 1445. godine.²⁷

Josip Čuzela također smatra da je gradnja apsida započela na dan sv. Mihovila 1443. godine, te smatra da se usporedo s time odvijao i rad na krstionici.²⁸

Marina Šimunić Buršić navodi da je »nakon potrebnih predradnji, 28. rujna 1443., na dan sv. Mihovila, zaštitnika grada, uz svečanu proslavu započeta gradnja apsida«.²⁹

Šibenska katedrala, svod traveja sjevernog bočnog broda
Šibenik Cathedral, north aisle bay vault

Šibenska katedrala, vijenci sjeverne fasade (detalj)
Šibenik Cathedral, north façade cornices (detail)

Šibenska katedrala, vijenci sjeverne fasade (detalj)
Šibenik Cathedral, north façade cornices (detail)

Radovan Ivančević pak niz Jurjevih glava, a time dakako i apside, datira u razdoblje od 1441. do 1443. godine.³⁰

Smatram ipak da natpis treba shvatiti kao nešto što je pisano u dva dijela, jedan koji navodi zasluge biskupa i kneza, te drugi koji je jednostavno datum postavljanja samog natpisa, u trenutku kada su apside konačno izgrađene, u najmanju ruku do vijenca s glavama. Ta dva dijela zapravo su i grafički odvojena, u natpisu koji inače nema lakuna. Uostalom, niti narudžba ploča rapske breče od Jurja Zankote početkom kolovoza 1443. godine, a zacijelo namijenjena konačnom ukrasu apsida, ne bi imala toliko smisla pri postavljanju temelja, koliko pri dovršenju. Dakako da u izravnu vezu sa svečanim (posvetnim ?) natpisom treba dovesti i natpis s Jurjevim potpisom, a u kojemu riječ »*fecit*« jasno označava prošlo svršeno vrijeme.³¹

Međutim, uz navedene nedoumice o vremenu gradnje apside, ni gradnja ostalih dijelova crkve nije precizno utvrđena. Uglavnom se kronologija gradnje prednjeg dijela crkve pokušava rekonstruirati na osnovi kneževskih grbova smještenih na raznim dijelovima katedrale. Pretpostavka da položaj određenog kneževskog ili biskupskoga grba označava mjesto do kojeg je gradnja napredovala u vrijeme njegove uprave u osnovi je točna, no neke posve očite nelogičnosti upućuju na to da je postavljanje tih grbova imalo memorijalni karakter, te da ne može uvijek poslužiti kao potpuno pouzdana kronološka odrednica.

Najraniji grb je onaj kneza Moiséa Grimanija (1430–1432),³² uzidan dosta visoko na sjeverozapadnom pilastru pročelja,

točno ispod friza slijepih arkadica, iz čega se može zaključiti da je gradnja započela od pročelja, a ne od svetišta, kako je to inače bilo uobičajeno.³³ Prema tako visoko postavljenom grbu izvodi se zaključak da je gradnja pročelja vrlo brzo napredovala, što se obično objašnjava time da je kamen već ranije bio pripravljen. No na pilastru desno od glavnog portala uzidan je grb kneza Andree Loredana (1438–1439),³⁴ na nešto nižem visinskom nivou od Grimanijeva, što je već malo teže protumačiti, jer bi takvo neujednačeno zidanje pročelja bilo u najmanju ruku neobično. Međutim, grbovi knezova koji su neposredno slijedili Grimanija, to jest grb Jakova Gabriela (1432–1434) uklesan u nadvratniku bočnog portala,³⁵ te grb Marka Erizza (1434–1436), uzidan unutar friza na trećem pilastru sjevernog bočnog zida, ukazuju na mogućnost da je gradnja zapravo započela od bočnog zida (ili bočnih zidova), pa tek onda dospjela do pročelja. Određeno ujednačavanje nivoa svakako je pri tom bilo potrebno,³⁶ no upravo položaj pojedinih grbova je u tom smislu problematičan. Naime, iznad samog bočnog portala, ali ispod razine friza, nalaze se tri grba uklesana na istom bloku kamena. Dva su biskupska. Prvi, potpuno prazan, podijeljen okomitom linijom u dva polja, zacijelo pripada Jurju Šizgoriću (1440–1453), dok drugi pripada Urbanu Vignacu iz Venecije (1454–1468). Uz njih je i grb kneza Leonarda Veniera (1453–1454),³⁷ pa bi se postavljanje ovoga bloka moglo dosta precizno datirati u 1454. godinu. Teško je, međutim, povjerovati da se izrada friza slijepih lukova na konzolicama, koji je vrlo homogena cjelina, rastegla više od dvadeset godina (od

Šibenska katedrala, kapitel drugog desnog pilona
Šibenik Cathedral, second right pylon capital

vremena Marka Erizza, pa do vremena nakon Leonarda Veniera).

Grb kneza Stefana Malipiera (1465–1468) postavljen je u tjemenu luka iznad reljefa sv. Jeronima na završetku sjevernog zida do apside. Na samom transeptu, u tjemenu slijepog luka iznad drugog friza, ugrađen je grb porodice Canal, vjerojatno Piera Filippova Canal, koji je bio šibenskim knezom u dva navrata, od 1471. do 1473. i od 1480. do 1483. godine.³⁸ Na sjevernom zidu, u uskom prostoru između dvaju vijenaca postavljena su dva grba. Jedan od njih pripada Vitoreu Nicolovu Bragadinu (1499–1501), a drugi je posve oštećen. Ipak, prikaz grožđa, još dijelom vidljiv u gornjem dijelu grba, otkriva da je u pitanju grb kneza Marina Moro (1505–1508). Ova dva grba nisu poput ostalih uzidana u strukturu zdanja, već su ovješena na željezne kuke, no svejedno se postavlja pitanje njihova mjesta na crkvi. Naime, potpuno je nemoguće da ova dva grba označavaju mjesto do kojeg je gradnja doprla u to doba, budući da se visoko iznad Morova grba, između prozora glavnoga broda, nalazi uzidan grb kneza Nicolòa Zuanova Mulle (1491–1494). Lijevo od Mullinog je grb kneza Nicolòa Bernardova Navagera (1489), koji je također ovješena na željeznu kuku. Položaj Mullina i Navagerova grba otprilike odgovara vremenu kada su mogli biti dovršavani zidovi srednjeg broda. Napokon, na najvišim pozicijama, u tjemenu lukova podno kipova sv. Mihovila, sv. Jakova i sv. Marka, nalaze se grbovi biskupa Luke Tolentića (1468–1491). Očito je dakle da nije moguće u svim situacijama položaje grbova tumačiti doslovno kao kronološke odrednice, već tomu treba pristupiti s određenim oprezom.

Sve navedeno posvjedočuje da je preciziranje kronoloških odrednica pri gradnji šibenske katedrale još vrlo problematična i nedovoljno proučavana tema.

Čini mi se stoga potrebnim ustanoviti stvarno podudaranje između mjera navedenih u korčulanskim dokumentima i blokova kamena na samoj katedrali, te na temelju toga postaviti čvršće osnove za kronologiju gradnje pojedinih dijelova. Da bismo to olakšali, prevest ćemo ih u današnje mjere³⁹ i pokušati utvrditi kakvi su to blokovi kamena uopće naručeni.

Od Markovića i Bogdanića 1444. godine naručeno je:

- 10 komada kamena; 104 x 104 x 21,7 cm,
- 8 komada kamena; 95,4 x 80,9 cm,
- 70 komada kamena; 86,7 x 60,7 x 34,7 cm,
- 10 komada kamena; 112,7 x 60,7 x 69,4 cm,
- 10 okruglih komada kamena; 60,7 x 34,7 cm,
- 192 komada kamena; 78 x 26 x 26 cm,
- 240 komada kamena; 52 x 52 / 47,7 x 47,7 cm (?),
- 48 komada kamena; 104 x 52 cm
- 288 komada kamena prema zadanom nacrtu debljine 19,5 cm,
- 24 komada kamena; 164,7 x 60,7 / 43,4 cm,
- 4 komada kamena; 173,4 x 52 x 52 cm,
- 2 komada kamena; 225,5 x 52 x 52 cm,
- 2 komada kamena za pilastre; 346,8 x 69,4 x 69,4 cm,
- 2 komada kamena za pilastre; 277,4 x 69,4 / 86,7 cm,
- 1 komad kamena; 312,1 x 34,7 x 34,7 cm,
- 4 komada kamena za kapitule pilastara; 130,1 x 130,1 x 86,7 cm,
- 1 okrugli komad kamena; 86,7 x 52 cm.

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Podatak da je isplata obavljena tek nakon tri godine upućuje na to da se predviđeni rok isporuke od godine i pol dana znatno produljio, no zacijelo je do proljeća 1447. godine, kada Juraj Dalmatinac isplaćuje majstorima 224 libre, ipak veći dio tog kamenja isporučen i ugrađen u katedralu. Pouzdano znamo da je do siječnja 1448. sav naručeni kamen isporučen (dokument br. 12), a nema razloga sumnjati da je odmah i upotrijebljen.

Među ovim kamenjem uglavnom nema tankih kamenih ploča kakve su korištene pri izradi svetišta i krstionice, pa izgleda da je najveći dio toga kamena bio namijenjen izradi uzdužnih brodova, to jest traveja bočnih brodova (kapela).⁴⁰ Na to posebno upućuje činjenica da je veći dio spomenutih brojki (192, 240, 48, 288, 24) djeljiv s dvanaest, to jest s brojem kapela, a dio s deset, to jest brojem stupova.

I doista, kada pobrojimo segmente rebara svodova (4 x 4 x 12), dobivamo točno broj 192, a to su oni blokovi čija duljina iznosi po 78 cm, a presjek im je kvadrat čija je stranica 26 cm. Dakako, klesarskom obradom presjek je preoblikovan i smanjen, no duljina je uglavnom sačuvana, pa je očito da se rečena narudžba odnosi upravo na blokove za rebra svodova. S njima je zacijelo u vezi i narudžba 10 okruglih komada kamena promjera 60,7 cm, a debljine 34,7 cm, koje prepoznajemo u zaglavnim kamenovima.

Ukupan broj šiljastih lukova je 24, a svaki se sastoji od 6 kamenih blokova, što iznosi 240 komada, kao i u narudžbi. I mjere ovih blokova uglavnom odgovaraju stvarnom stanju.

Za 288 komada kamena rađenog prema zadanom nacrtu, a debljine svega 19,5 cm jasno je da su bili namijenjeni samim

svodovima, i to 24 po svakom svodu, to jest 6 po segmentu svoda. Očito je, prema konačnom izgledu svodova, da su te ploče prilikom formiranja svodova rezane i prilagođavane formi svodova, a prvotni je nacrt to sigurno imao u vidu. Zacijelo uz njih treba vezati i 48 blokova kojima je osnovna dimenzija 104 x 52 cm, ali je umjesto treće mjere naglašeno da se trebaju izraditi prema nekom nacrtu, dakle nisu inali jednostavan geometrijski oblik. Njih prepoznajemo u onim blokovima postavljenim u četiri smjera oko zaglavnog kamena, tako da vizualno formiraju križeve. Oblikovani su tako da se u njima spajaju segmenti svoda, pa im donja ploha nije ravna, već lagano prelomljena, što objašnjava potrebu za nacrtom. Dakako, i oni su dijelom preklesani prilikom ugradnje.

Izgleda da 24 komada duljine od 164,7 cm odgovaraju blokovima kamena na kojima je Dalmatinac isklesao čuveni lisnati friz, i to po dva za svaki travej. Njima treba pridružiti deset komada duljine 112,7 cm, a iste debljine, te oko 25 cm veće dubine, kao dio istoga friza nad samim stupovima.

A 10 komada kamenih ploča u formi kvadrata stranice 104 cm, a debljine 21,7 cm vjerojatno su imposti nad kapitelima stupova, a osam blokova kojima su zadane dvije dimenzije (95,4 x 80,9), dok je treća određena nacrtom možda možemo prepoznati u impostima u zidovima na koje se oslanjaju lukovi. Međutim, trebalo bi ih biti deset, to jest devet, jer je jedan od njih, onaj između prvog i drugog traveja južnog broda bitno različit od ostalih. Možemo tek nagađati da su dva od tih deset imposta već postojala u trenutku narudžbe.

Naposlijetku, 70 blokova dimenzija 86,7 x 60,7 x 34,7 cm nisam uspio identificirati u strukturi crkve, no broj djeljiv s

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

deset upućuje na mogućnost da su možda vezani uz nadgradnju nad stupovima (7 po stupu).

Razvidno je dakle da je naručeni kamen bio prvenstveno namijenjen dovršavanju (sustavu svođenja) traveja bočnih brodova crkve. To se u prvi mah čini neobičnim, jer je jedna od kapela, prva slijeva, navodno sagrađena prije Jurjeva dolaska u Šibenik,⁴¹ te se smatra da je poslužila kao uzor za sve ostale.⁴² No u svjetlu navedene narudžbe kamena, jasno je da je svih dvanaest traveja, to jest njihovo svođenje, dovršavano između 1444. i 1448. godine, i to prema jedinstvenom Jurjevu projektu. Naime, izradu prve sjeverne kapele naručio je šibenski građanin Desa Jakovljević od Lorenza Pincina još 3. studenog 1435, za cijenu od 50 dukata.⁴³ Međutim, nema potvrda da je taj posao doista i izvršen. A kada 23. ožujka 1444. predstavnici katedrale ugovaraju sa šibenskim građanima financiranje kapela (traveja bočnih brodova), jasno se navodi da su sve one već započete, te da će biti dovršene prema nacrtu što ga je načinio i predao protomajstor Juraj.⁴⁴ Poseban tretman prva sjeverna kapela ima samo utoliko što ona već pripada nasljednicima Dese Jakovljevića, to jest već je plaćena, pa za nju nije potrebno sklapati ugovor kao za ostale. No i sve ostale u ugovoru se tretiraju kao nešto što već postoji,⁴⁵ na osnovi čega se mora zaključiti da su na neki način bile započete i definirane u prostoru građevine. Potrebno je ipak uočiti da se u ugovoru navodi samo devet kapela (i ona jedna već plaćena), dakle ukupno deset traveja.⁴⁶ Budući da je peti travej lijevog broda prolaz prema bočnim vratima, ostala je tek jedna nepodijeljena kapela. No bez obzira na to, iz narudžbe kamena u Korčuli razvidno je da su

i ta dva traveja predviđena za gradnju u istom zahvatu. Iz kasnijih je pak dokumenata poznato da je posljednju kapelu (šesti travej lijevog broda) dala urediti Prija, udovica Frane Konjevića, tek nakon 20. travnja 1452,⁴⁷ no vjerojatno je u tom trenutku kapela u arhitektonskom smislu bila već dovršena.⁴⁸

Budući da u narudžbi ne nalazimo podatke o blokovima koji bi se odnosili na stupove, pa niti podatke o kapitelima, vjerojatno je da su oni u trenutku kada Juraj naručuje kamen od Markovića i Bogdanića već bili izrađeni, a možda i postavljeni, te su definirali osnovni prostor kapela.

A ako prihvatimo da su svi traveji bočnih brodova dovršeni prema Jurjevu projektu, a ne tek jednostavno nastavljeni prema nekom starom planu i predlošku,⁴⁹ zacijelo je potrebno donekle korigirati i sudove o Dalmatincu kao arhitektu. Naime, bez obzira na to što su ti traveji možda već bili zacrtani u tlocrtnoj dispoziciji crkve, korčulanski dokumenti jasno posvjedočuju da je svih dvanaest svodova realizirano prema nacrtu i projektu Jurja Dalmatinca.

Po svojoj arhitektonskoj koncepciji ti svodovi zapravo se posve jasno uklapaju u ona rješenja koja se i inače povezuju s Jurjevim djelatnošću, kao što su prolaz Foscari⁵⁰ ili kapela u benediktinskoj crkvi u Pagu,⁵¹ pa nema bitnog razloga da ih ne smatramo njegovim projektom. Međutim, upravo ti su svodovi u posve očitom koncepcijskom neskladu s konačnim pokrovom bočnih brodova, koji je ujedno i svod pseudogalerija što ih je podigao Nikola Firentinac. Ta promjena koncepcije izrazito je uočljiva na sjevernom zidu crkve, gdje

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada, konzola u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade, console shaped as human head

je iznad završnog korniza zid povišen za sedamdesetak centimetara i dobio još jedan korniz. Uostalom i to da se praktički neposredno iznad svodova bočnih traveja postavlja novi svod, kojim završava elevacija bočnih brodova, jasno pokazuje promjenu graditeljskog koncepta.

Dakako, nije svejedno da li je Juraj Dalmatinac zatekao već definiran prostor bočnih brodova, pa osmislio tu promjenu u njihovu dovršenju, ili je ta promjena zapravo rezultat Firentinčeva napuštanja izvornog Jurjeva projekta. Ako je Juraj Dalmatinac doista autor koncepta svodova bočnih traveja, a korčulanski dokumenti samo potvrđuju ono što je u tom smislu jasno navedeno u dokumentu od 23. ožujka 1444. g., onda se nužno nameće zaključak da je Nikola Firentinac izmijenio Jurjev projekt dovršenja šibenske katedrale.⁵²

Nažalost, dosad poznati podaci o Firentinčevu angažmanu na gradnji katedrale kudikamo su oskudniji od onih iz ranijeg razdoblja. Ugovor od 1. srpnja 1477. definira tek majstorske obveze za sljedećih deset godina i njegovo vođenje gradnje katedrale, no ne sadrži nikakve podatke o stvarnim poslovima.⁵³ Međutim, budući da je Firentinac djelovao u Šibeniku od 1475. godine,⁵⁴ a tijekom 1476. i 1477. primao isplate za rad na katedrali,⁵⁵ nameće se zaključak da je postojao i neki raniji, koji je možda sadržavao i odredbe koje su se ticale promjene arhitektonskog plana građevine.⁵⁶

Ipak, bez obzira na moguća tumačenja povezana s kasnijim promjenama koncepcije gradnje,⁵⁷ kada je riječ o samoj kronologiji radova, jasno je, s obzirom na naručeni kamen, da su traveji bočnih brodova dovršavani, to jest nadsvođeni, izme-

đu 1445. i 1448. godine.⁵⁸ Vjerojatno je i masovno zapošljavanje provjerenih majstora (Busata, Pincina, Pribislavljića i Kušalovića) u drugoj polovini 1447. godine⁵⁹ bilo ponajprije potaknuto potrebom da se kapele što prije dovrše.⁶⁰

Među preostalim blokovima kamena naručenim od Markovića i Bogdanića 1444. godine posebnu pažnju privlače oni izrazito veliki komadi za koje je izričekom navedeno da su namijenjeni »*pilastrima*«. A da pod tim izričajem majstor misli na pilone na sjecištu glavnog broda i transepta, svjedoči to da su tim »*pilastrima*« namijenjena četiri bloka »*za kapitela*« dimenzija 130,1 x 130,1 x 86,7 cm. Te mjere savršeno odgovaraju stvarnim mjerama četiriju kapitela nad pilonima. Međutim, preostala četiri bloka izazivaju dosta problema u identifikaciji, makar se čini da bi upravo njih, s obzirom na dimenzije, trebalo najlakše pronaći. Naime dva od njih imaju duljinu od 346,8 cm, što doista odgovara visini pilona, ali širina od 69,4 x 69,4 cm mnogo je manja od stvarne širine pilona. Možemo tek pretpostaviti da su ugrađeni kao osnova strukture iznad pilona, to jest između kapitela prednjeg para pilona i lisnatog friza,⁶¹ te da je vidljivi dio te strukture zapravo apliciran kao svojevrsna oplata oko njih. Teško je reći da li su ona dva nešto kraća bloka (duljine 277,4 cm) na sličan način ugrađena u nadgradnju stražnjeg para pilona, budući da je ona očito drukčije izvedena. Ostali veliki blokovi nisu nužno vezani uz pilone, no svejedno ih nisam uspio identificirati u strukturi crkve.⁶² No bez obzira na moguću identifikaciju tih blokova, ono što je jasno jest da se ne naručuju blokovi samih pilona, ali se naručuju kapiteli za njih. Prema tome, može se zaključiti da su u trenutku

Šibenska katedrala, apside, ukras u obliku ljudske glave

Šibenik Cathedral, apses, ornament shaped as human head

Šibenska katedrala, apside, ukras u obliku ljudske glave

Šibenik Cathedral, apses, ornament shaped as human head

Šibenska katedrala, apside, ukras u obliku ljudske glave

Šibenik Cathedral, apses, ornament shaped as human head

narudžbe piloni već postojali.⁶³ Tako rana datacija sklopa na čvorištu građevine svjedoči o konzistentnosti Jurjeva projekta, koji je objedinjavao prednji, konzervativnije koncipiran dio crkve s kudikamo modernijim i nadahnutije projektiranim prostorom svetišta, te od samoga početka predviđao postavljanje kupole.

Ono što kod cijele narudžbe treba imati u vidu jest to da su u njoj sadržani i podaci o onom materijalu koji su upotrebljavali Jurjevi pomoćnici Pincino, Busato i Pribislavljić, koji su mahom radili na gradnji i ukrasu kapela bočnih brodova, ali i o onome koji je upotrebljavao sam Dalmatinac – kapitule pilona, njihovu nadgradnju, te ukrasni friz nad lukovima arkada.

Od Marka Karlića 1444. godine naručeno je:

- 21 komad kamena; 86,7 x 52 x 17,3 cm,
- 21 komad kamena; 86,7 x 17,3 x 17,3 cm,
- 6 komada kamena; 69,4 x 60,7 x 17,3 cm,
- 3 okrugla komada kamena; 39 x 21,7 cm.

Ti su blokovi trebali biti isporučeni vrlo brzo, u roku od tri i pol mjeseca. U odnosu na kamen naručen od Markovića i Bogdanića, ova je narudžba znatno skromnija, ali je u pitanju i drukčiji tip kamenih blokova. Riječ je naime o kamenim pločama debljine pola stope, što nas navodi na pomisao da ih tražimo na onim dijelovima crkve koji su izgrađeni od kamenih ploča – apsidama i krstionici. Međutim, razmjerno skromne dimenzije ovih ploča manje su od onih kojima je građena krstionica, a znatno zaostaju za ogromnim kamenim pločama od kojih su građene apside. U prednjem dijelu cr-

kve pak, dimenziju od pola stope (17,3 cm) nalazimo samo na jednome mjestu, a to je sloj s konzolicama u obliku ljudskih i životinjskih glava koje nose vijenac slijepih arkada kojim je ukrašena vanjšina sjevernog zida. Taj se vijenac nalazi na istoj visini kao i lisnati friz u unutrašnjosti, pa je moguće pretpostaviti da je njegovo dovršenje imalo veze s idejom da se cjelokupna građevina dovede do jedinstvenog visinskog nivoa. Vjerojatno su ploče duljine 86,7 cm prepiljene u četiri dijela svaka, čime se dobilo 104 komada dimenzija 52 x 17,3 x 17,3 cm. Konzolica u obliku glava u navedenom frizu danas ima 87, no očito je da nisu izvedene sve koje su planirane. Njihove dimenzije doista iznose 17,3 x 17,3 cm, a dubinu u zidu nije moguće utvrditi, no nema razloga da ta dubina premašuje 52 cm. Ostatak kamenih blokova kvadratnog presjeka stranice od pola stope mogao je biti namijenjen popuni prostora među konzolicama. Hitnost pak narudžbe upravo ovih blokova upućuje na to da je možda Jurju, u očekivanju velikih blokova za odlučne građevne zahvate bilo važno imati nečim zaposliti svoj, tada već opsežan pogon. Sitničav skulptorski rad na gotovo stotinu glava zacijelo je mogao zaokupiti majstore do dopreme velikih kamenih blokova i nastavka građevnih radova.

Problem autorstva tih konzola, ali i njihova uloga u ukupnom konceptu »Katedrale glava« nisu do sada izazvale previše pažnje kod autora koji su se bavili šibenskom katedralom. Očito tipizirane, no postavljene dosta visoko i daleko od očiju, te prekrivene slojem prljavštine, smatrane su sitničavim ukrasom nevelike umjetničke vrijednosti, a budući da su se nalazile na dijelu građevine koji se čak djelomično

Šibenska katedrala, donji vijenac sjeverne fasade, ukras u obliku ljudske glave
Šibenik Cathedral, north façade lower cornice, ornament shaped as human head

Šibenska katedrala, sjeverna fasada (detalj)
Šibenik Cathedral, north façade (detail)

povezivao s predjurjevskom fazom,⁶⁴ ponešto su olako pripisane Antoniju Busatu i datirane u drugu polovinu četvrtog desetljeća.⁶⁵ Međutim, te su konzole nedavno očišćene, a skela postavljena pri tom poslu omogućila je i neposredan pogled iz blizine, pa se pokazalo da je njihova kvaliteta mnogo veća od one koja im je pripisivana. Čvrst volumen i siguran potez dlijeta⁶⁶ na najvećem broju tih glava odaju majstora znatnih zanatskih sposobnosti, visoko iznad onog likovnog dosega što ga otkrivaju Busatovi dokumentirani radovi, prvenstveno kapiteli u šibenskoj crkvi sv. Frane. Naime, na ovim glavama nema ni traga od karakteristične Busatove mlitavosti, već pokazuju upravo obrnuto, izrazitu čvrstoću i puninu volumena, kombiniranu s uvjerljivom psihološkom karakterizacijom grotesknih likova. No ni Lorenzo Pincino niti Andrija Budčić nisu kipari takvog dometa da bi mogli biti autori najkvalitetnijih među ovim konzolama. Usporedba s njihovim dokumentiranim radom, sarkofagom obitelji Draganić koji se danas nalazi na mjesnom groblju u Pirovcu ne dopušta nikakve sumnje u tom pogledu. Ivan Pribislavljić nešto je kvalitetniji skulptor, no sklon sitničavom cizeliranju kamena i nesposoban da skulpturama udahne izrazitiji psihološki naboj, odlika koju navedene glave nesumnjivo imaju. Andrija Aleši, koji je zacijelo najkvalitetniji kipar među tadašnjim Jurjevim suradnicima, prepoznatljiv je po određenoj dozi mlohavosti svojih skulptura, koja se nikako ne može dovesti u vezu s izrazito čvrstim volumenom šibenskih konzola. Možda je najbliži kandidat za moguće autorstvo nekih od ovih glava Petar Jurjev Berčić, kojeg djela za sada nisu prepoznata na šibenskoj katedrali, premda se zna da je

na njoj radio. Međutim, on se gradnji priključio razmjerno kasno, tek 1455. godine,⁶⁷ a i problem njegovog opusa još je otvoren, makar radovi koji mu se pripisuju (kipovi sv. Zoila i sv. Stošije na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru, te luneta portala zborne crkve u Pagu) pokazuju znatno skulptorsko umijeće.

Čini se ipak da ni jedan od Dalmatinčevih suradnika nije majstor takvih umjetničkih dosega da bi mogao biti autorom najkvalitetnije grupe, prvenstveno ljudskih glava, to jest da je jedino sam Juraj mogao izraditi djela tako izrazite punine i ekspresivnosti. Makar su dimenzijama, a i ikonografski bitno različite od friza glava na apsidama, međusobna usporedba otkriva određene dodirne točke.

Same konzole čine ukrasni friz, rađen zacijelo po ugledu na friz glava u crkvi San Marco u Veneciji. Ima ukupno osamdeset i osam glava. Svaka druga (a katkad i više u nizu) je životinjska (pored četrdeset i dvije lavlje, javljaju se tri pseće te jedna ovnujska). Od četrdeset i dvije ljudske glave tri su potpuno oštećene, dvadeset i osam je muških, te jedanaest ženskih. Ženski likovi imaju vrlo slične fizionomije (naglašeni obrazi, zašiljena brada), na kojima se varijacije iskazuju prvenstveno u vrlo brižljivoj obradi različitih frizura, te pokrivala i ukrasa za glavu. Muške glave variraju od posve grotesknih koje su u većini (neke čak s kapom dvorske lude), do takvih koje bi se i ikonografski mogle priključiti nizu glava na apsidi (osobito stariji muškarac s tradicionalnom šibenskom kapom i naglašenim brkovima). I kod muških glava ima ponavljanja istih glava s neznatnim varijacijama. Zajednička odlika ovih konzola s glavama na apsidi je prvenstve-

Šibenska katedrala, glavna apsida, polukapitel s likovima pijevaca
Šibenik Cathedral, main apse, rooster half-capital

Šibenska katedrala, južna apsida, polukapitel s likovima dupina
Šibenik Cathedral, south apse, dolphin half-capital

no u variranju frizura i pokrivala za glavu, čemu je kipar posvetio iznimnu pozornost, te u svojevrsnoj unifikaciji ženskih likova karakteristično šiljatih brada. Očita razlika nije toliko u likovnoj i tehničkoj kvaliteti izrade (koja kod glava na konzolama katkad i nadmašuje onu na glavama apsida), koliko u bitno različitom ikonografskom pristupu: glave na apsidama su galerija psiholoških portreta (bez obzira da li prikazuju povijesne ličnosti ili ne), a niz konzola je zapravo izveden iz grotesknosti *gargouillesa*. Kao jedan od specifičnih elemenata koji upućuju na Jurja kao autora ističe se groteskni smiješak glave na apsidi kod koje se vide zubi, što je zapravo ublažena varijanta onog koji nalazimo na nekoliko sličnih glava na konzolama, čak s vrlo slično izvedenim zubima.⁶⁸ No ono najvažnije što povezuje glave na apsidama s konzolama sjeverne fasade jest izrazita čvrstoća i snaga volumena,⁶⁹ te vrlo uvjerljiva psihološka profilacija, pri čemu je kod konzola naglasak na grotesknosti, a kod glava na apsidama više je izražena fina psihološka izražajnost, makar je i kod nekih od njih prilično zamjetljiv element groteske. Smatram stoga da se najveći dio konzola može smatrati Jurjevim djelom, a da su tek neke od njih, prvenstveno životinjske glave, djelo njegovih pomoćnika.⁷⁰

No i u zoni vijenca iznad konzola, reljefne glave uklopljene u lukove slijepih arkadica pokazuju također znatnu kvalitetu, pa i izražajnu slobodu (neke od njih slobodno prelaze traku okvira, što kod ornamentalnih ispunjenja istih površina nije slučaj), a ima ih koje su upadljivo slične reljefu dječaka što je uzidan u stubu koje vode u sakristiju, tako da je možda i neke od njih moguće pripisati samom Jurju.

Izgleda dakle da je čitav materijal koji je u proljeće 1444. godine naručen u Korčuli bio namijenjen dovršenju katedrale do određene razine, to jest visinskog nivoa, koji u unutrašnjosti završava lisnatim frizom, a na vanjštini vijencem slijepih arkada oslonjenih na konzole u obliku glava.

Što se pak tiče druge narudžbe u Korčuli, od Karlića je 1447. godine naručeno:

- 3 komada kamena; 251,4 x 52 x 52 cm,
- 7 komada kamena; 173,4 x 52 x 52 cm,
- 4 velika komada kamena za kutove prema nacrtu (debljine 56,4 cm),
- 4 komada kamena za kutove prema nacrtu (debljine 56,4 cm),
- 4 mala komada kamena za kutove prema nacrtu (debljine 56,4 cm).

Za ovu isporuku nije utvrđen rok, već se naglašava da mora potjecati iz prve dobre žile na koju majstor naiđe u svom kamenolomu. U pitanju je mnogo manja količina kamena, valjda povezana s dovršavanjem onog projekta svojevrsnog zatvaranja gradilišta (barem koliko se tiče velikih zahvata). Mjere prvih deset blokova gotovo da prije upućuju na izradu nekih kipova negoli na građevinski materijal,⁷¹ a one preostale nije moguće identificirati jer je zadana samo jedna mjera (ostalo je definirano nacrtom) i podatak da su namijenjeni nekakvim kutovima.

U svekolikoj navedenoj količini kamena, korištenoj u gradnji šibenske katedrale između 1444. i 1448. godine, ne nalazimo ni jednu od onih velikih kamenih ploča što su upotrijebljene pri gradnji apsida, niti jedan od blokova na kojem su klesane čuvene glave. Stoga se nameće zaključak da su apside (kao što uostalom potvrđuje i natpis) ujesen 1443. godine već bile dovršene (vjerojatno bez kalota). Utoliko više moramo žaliti što se nije sačuvao ugovor o narudžbi kamena od Markovića i Bogdanića od 31. listopada 1441. godine, jer je zacijelo upravo tada naručeno sve kamenje za gradnju apsida.

Doduše, treba imati na umu da je Dalmatinac u proljeće 1444. godine putovao i na Brač.⁷² Zacijelo je i tamo naručivao nekakav kamen, ali to nije moglo biti povezano s gradnjom apsida, budući da su one građene od korčulanskog kamena.⁷³

U svjetlu svega navedenog moguće je nešto pouzdanije utvrditi kronologiju gradnje pojedinih dijelova katedrale tijekom četrdesetih godina 15. stoljeća, to jest u vrijeme prvih deset godina Dalmatinčeva angažmana. Od Jurjeva dolaska do kraja 1441. godine obavljani su pripremni radovi na području svetišta, to jest porušene su kuće koje su smetale novome gradilištu i pripremljen teren za gradnju. Tijekom 1442. i prvog dijela 1443. godine (do rujna) dovršeni su temelji i veći dio stijenki apsida, čime je u potpunosti definiran prostor svetišta. Zacijelo je neposredno nakon toga Dalmatinac započeo radove na krstionici, a u proljeće 1444. počele su pripreme za dovršenje traveja uzdužnih brodova, pilona, te organsko povezivanje dvaju dijelova građevine. Ti su poslovi trajali otprilike do početka 1448. godine,⁷⁴ a moguće je da se paralelno s njima radilo na dovršenju krstionice.

Svakako, do ožujka 1448. godine, kada je biskup Šizgorić obustavio gradnju,⁷⁵ crkva je uglavnom bila dovršena do visine koju na sjevernom bočnom zidu označava vijenac što ga podupiru konzole u obliku glava, u unutrašnjosti poznati lisnati friz, a na svetištu linija završetka bočnih apsida.⁷⁶ Tako je gotovo cijela građevina bila dovedena do otprilike iste visine. Zacijelo je, da bi mogla zadovoljavati svoju funkciju kao glavna gradska crkva,⁷⁷ po završetku tih radova bila privremeno pokrivena daskama, no to je »privremeno« rješenje potrajalo više od četvrt stoljeća (razlog za to nije nam posve poznat).

Naime, što se tiče gradnje same crkve i njenog rasta u visinu, tijekom pedesetih i šezdesetih godina 15. stoljeća gotovo se uopće nije napredovalo, premda je Juraj Dalmatinac sve to vrijeme ostao protomajstorom. Jedini problematični dio, koji se zacijelo rješavao tijekom tog razdoblja, bio je završetak sjevernog bočnog broda i njegov spoj s apsidama. Promjene koncepta, pa čak i preklesavanja, vidljive su na unutarnjoj strani toga spoja i jasno otkrivaju da su, ne samo u odnosu na izvorni projekt, već i u odnosu na Jurjev koncept, nastale određene preinake. Zacijelo je zbog toga kasnilo i dovršenje posljednje kapele, to jest najistočnijeg traveja sjevernog bočnog broda, makar je materijal za svod odavno bio pripremljen. A pri dovršenju friza slijepih arkadica na konzolama, upravo na tom dijelu je potpuno poremećen sustav izmjene životinjskih i ljudskih glava, pa se pri kraju pojavljuju samo ljudske. Sve to otkriva da je, unatoč promišljenom projektu, spoj prednjeg dijela crkve i svetišta prouzročio mnoštvo problema, a možda i bitnih strukturnih promjena.⁷⁸

U proljeće 1450. započeta je gradnja sakristije,⁷⁹ što izgleda pomalo neobičnim u situaciji u kojoj je cijela crkva stajala nedovršena. No izgleda da je nastavak gradnje same crkve po Jurjevu projektu⁸⁰ iziskivao mnogo više sredstava negoli je bilo na raspolaganju, pa je donesena odluka da se gradi barem sakristija. Kamen za izradu sakristije naručivan je 24. studenog 1451,⁸¹ da bi 1. ožujka 1452. bio sklopljen novi ugovor, kojim je cijeli sustav funkcioniranja gradnje i njena financiranja postavljen na bitno drugačiju osnovu. Tim je ugovorom Jurjeva obveza na gradnji katedrale suspendirana na šest godina, te mu je odobreno da se posveti drugim obvezama. Majstoru je ostavljen na raspolaganje stan za obitelj, crkveni dućan, te skladište u kojem su izvođeni kamenarski radovi. Umjesto trajnog godišnjeg ugovora sklopljena je

pogodba da Juraj za cijenu od 600 dukata preuzme u vlastitoj režiji gradnju sakristije i dovrši je za dvadeset mjeseci. Raniji su sporazumi ovim ugovorom ukinuti, a majstor je zadužen svotom od 2043 libre koju je izdala crkva, u zamjenu za preuzimanje obveza iz ranijih ugovora s Ivanom Pribislavljićem i majstorom Filipoin. Sve već pripravljeno kamenje za gradnju sakristije prelazi u Jurjevo vlasništvo, a također mu je odobreno i besplatno korištenje crkvenih kamenoloma na Braču.⁸²

Očito je da navedeni ugovor znači bitnu promjenu u načinu gradnje katedrale, ali i uloge Jurja Dalmatinca. Umjesto plaćenog voditelja poslova na katedrali, Juraj se od tada javlja kao samostalni poduzetnik koji preuzima određene poslove na gradnji i rukovođenje, ali i drugdje, angažirajući pri tomu sam pomoćnike i suradnike. Takav je novi odnos zacijelo odgovarao objema stranama. Juraj i ostali istaknuti majstori bili su slobodniji u kombiniranju radova na šibenskoj katedrali s drugim poslovima, a zastupnici gradnje nisu se više dovodili u očajnu situaciju da im cijeli plaćeni pogon besposleno stoji zbog nedostatka materijala i sredstava. Međutim, takvo postavljanje odnosa ujedno svjedoči i o nespremnosti za nastavak one poletne gradnje kakva se odvijala tijekom četrdesetih godina.

Juraj Dalmatinac ostao je do smrti povezan sa šibenskom katedralom, noseći titulu njenog protomajstora, no bitnih graditeljskih zahvata više nije bilo. U tom razdoblju zacijelo su obavljani neki manji radovi,⁸³ vjerojatno prvenstveno u vezi s elevacijom glavne apsida i njezinim ukrasom,⁸⁴ uređenjem kapela u travejima bočnih brodova,⁸⁵ (veze između sakristije i crkve), te njenim prednjim dijelom i prostorom svetišta,⁸⁶ a možda i pripremanje kamena za nastavak radova, ali pravog nastavka gradnje u visinu više nije bilo.

Tek nakon Dalmatinčeve smrti, vjerojatno oko 1475. godine, gradnja se nastavlja prema novom, znatno jeftinijem projektu, kojeg je zacijelo predložio novi protomajstor Nikola Firentinac. O mogućim razlikama između izvornog Jurjeva projekta i onoga prema kojem je katedrala konačno i dovršena možemo tek nagađati.⁸⁷ Promjena koncepta najočitija je na elevaciji bočnih brodova, o čemu je već bilo riječi, no uočljiva je i na spoju svetišnog dijela i uzdužnih brodova, gdje je očito da je korniz slijepih arkada oslonjenih na konzole u obliku glava naprasno prekinut.⁸⁸ Na tom je spoju već i u fazi Jurjeva angažmana bilo određenih problema, što je osobito vidljivo na unutarnjoj stijenki zida, gdje jedan polustup stoji bez koncepcijske veze s ostalim dijelovima, čak ponešto izvan osi stražnjih pilona. Taj je polustup dijelom otklesan, te je na njega prislonjena stijenka s »konveksnim nišama«. No i na vanjskoj stijenki, iznad vijenca glava koji se nastavlja s lijeve apsida po sjevernom zidu, taj se dio svojim ponešto razigranijim i već potpuno renesansnim repertoarom plastičkog ukrasa znatno razlikuje od nešto strože strukture ukrasa na samim apsidama, pa je očito da pripada znatno kasnijoj fazi gradnje.⁸⁹ A u kasnijoj elevaciji transepta, ti su se problemi pokazali još očitijim, tako da je gotovo došlo do narušavanja kompozicijskih odnosa cijele građevine.⁹⁰

Određene koncepcijske promjene, premda slabije uočljive, vide se i na pročelju, gdje vijenac slijepih arkada s konzola-

ma u obliku glava također pomalo neprirodno završava na lijevom kutnom pilonu, dok su na desnom ostale same konzole, bez arkadica.⁹¹

Vidljivo je, dakle, da su Firentinčevim angažmanom još jednom nastale bitne promjene arhitektonskog koncepta katedrale, prvenstveno u pogledu potpunog sažimanja galerija nad bočnim brodovima, te u drastičnoj eliminaciji skulptorske dekoracije. Jasno je da je Jurjev projekt predviđao postavljanje kupole, no o tome da li je sustav svođenja brodova preuzet iz izvornog Jurjevog projekta ili znači Firentinčevu inovaciju⁹² može se tek nagađati. No imajući u vidu realizirane Jurjeve projekte u Ankoni, pa i pretpostavljeni izgled pročelja kapele sv. Šime u Zadru,⁹³ može se zaključiti da je izvorni Jurjev projekt pročelja šibenske katedrale, osim znatno naglašenijeg stremljenja u visinu, zacijelo predviđao i cijeli repertoar raskošne skulptorske dekoracije (skulptura pod baldahinima, fijala...). A s obzirom na masivnost pilastara bočnih zidova, vrlo je vjerojatno da je, barem za sjeverni zid bila također predviđena mnogo bogatija dekoracija završetka, možda ne onako raskošna kao na crkvi Santa Maria della Spina u Pisi, ali otprilike takve vrste.

Što se pak tiče kronologije gradnje katedrale u doba Dalmatinčeva angažmana, potrebno je uočiti da su se radovi odvijali u relativno kratkim zbijenim akcijama (1441–1443: gradnja apsida; 1445–1448: nadsvođivanje bočnih brodova, podizanje bočnih zidova, izrada krstionice; 1450–1452: gradnja sakristije), s prekidima za skupljanje sredstava i pripremu materijala, što je majstoru ostavljalo dovoljno prostora za angažmane na drugim radovima. Očito je također da je Juraj u prvo vrijeme iznimno mnogo sam radio, dokazujući se kao izuzetan skulptor, da bi se kasnije sve rjeđe prihvaćao dljeta i sve više oslanjao na pomoćnike koji su radili po njegovim uputama.⁹⁴ Tijekom pedesetih i šezdesetih godina više nije bilo velikih građevinskih zahvata na katedrali,⁹⁵ pa su se radovi odvijali uglavnom na dovršenju i popravku pojedinih dijelova, a najviše na uređenju svetišta i njegova spoja s ostatkom crkve, no bez izravnog Jurjeva sudjelovanja, makar se sve odvijalo po njegovim uputama i pod njegovom kontrolom.

Dokumenti

1.

1444. 30. IV – U Korčuli. Juraj Dalmatinac ugovara s klesarom Markom Karličem kupnju kamena.

1444, indictione VII, die 30 aprilis, in cancellaria Corzule.

Magister Marcus Carlich lapicide ex una et ex altera magister Georgius quondam Mathei (hab – prekriženo) lapicide habitator Sibenici quilibet eorum per se et suos heredes conuenerunt, pepigerunt et alter alteri ad inuicem obligauerunt videlicet: dictus magister Marcus promissit, conuenit et se obligauit dare et consignare dicto magistro Georgio quondam Mathei habitatori Sibenici uel eius nuncio ad scopulum Camegnaci ad petrarium pecias XXI lapidum longitudinis pedum duorum cum dimidio et latitudinis pedis unius cum dimidio et grossitudinis medietatis pedis. Item pecias XXI lapidum longitudinis pedum (vnus – prekriženo) duorum cum dimidio et quadras per omnem faciem medietatis pedis, quos lapides quadraginta duos debet dare spontatos ad sagonam dicto Marco assignatam. Item pecias sex lapidum longitudinis pedum duorum et latitudinis unius pedis et trium quartorum et grossitudinis medii pedis. Item (duas – prekriženo) tres pecias rotundas latitudinis pedis vnus et duorum digitum et grossitudinis medietatis pedis et duorum digitorum, pro precio librarum paruorum triginta vnus omnes predictos lapides, quod precium dictus Marcus fuit confessus et manifestus dictum precium recepisse a dicto magistro Georgio, quos lapides idem magister Marcus promissit et se obligauit dare paratos (?) ut supra et assignare dicto magistro Georgio uel eius nuntiis hinc usque XV diem augusti proxime futuri. Sub pena quarti et omnium damnorum et expensarum et cetera.

Testibus ser Blasius ser Iohannis et Nicolaus quondam Iohannis.

(in margine:) Conuentio Marci Crelich lapicide cum illis de Sibenico.

(*DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 8, Svezak 9, Iohannes Millioni, fol. 151*)

2.

1444. 30. IV – U Korčuli. Klesari Andrija Markov i Krišul Bogdanić obvezuju se izraditi veću količinu kamena za šibensku katedralu, u roku od godinu i po dana, za cijenu od 900 libara. Prisutan je Juraj Dalmatinac (?).

1444, indictione VII, die 30 aprilis, in cancellaria Corzule.

Magistri Andreas quondam Marchi et Crisulus Bogdanich lapicide habitatores Corzule ex una et ex altera ser Marcus quondam Iohannis habitator Sibenici nomine (ecclesie – prekriženo) ecclesie et procurator (ecclesie – prekriženo) ecclesie Sancti Iacobi Sibenici ac promittens de rato pro dictis procuratoribus quilibet dictarum partium dictis nominibus per se et suos heredes ac successores conuenerunt, pepigerunt et se ad inuicem in hunc modum concordauerunt, videlicet: dicti magistri Andreas et Crisulus promisserunt et se obligauerunt ad dandum et consignandum dicto ser Marco uel eius nuntiis dicto nomine ad (petra – prekriženo) petrarium dictorum (Marci – prekriženo) Andree et Crisuli hinc usque unum annum cum dimidio infrascriptas quantitates lapidum, videlicet: primum pecias X quadras longitudinis pedum trium, grossitudinis medii pedis et duorum digitorum. Item pecias VIII per unam uiam pedum duorum et trium quartorum et per alteram

pedum duorum et unius tercia. Item pecias septuaginta longitudinis pedum duorum cum dimidio et unius digiti, latitudinis unius pedis et trium quartorum et grossitudinis pedis vnus et unius quarti. Item petias LXX longitudinis pedum duorum cum dimidio, latitudinis pedis I et trium quartorum, grossitudinis vnus pedis. Item pecias X longitudinis pedum trium et vnus quarti, latitudinis pedis vnus et trium quartorum, grossitudinis pedum duorum. Item pecias tondas X latitudinis pedis vnus et trium quartorum, grossitudinis vnus pedis. Item pecias CLXXXII longitudinis pedum duorum et unius quarti et per omnem quadrum trium quartorum pedis. Item pecias ducentas quadraginta per duas facies vnus pedis cum dimidio et per alteras duas facies minus duobus digitis. Item pecias quadraginta octo longitudinis pedum trium et latitudinis pedis unius cum dimidio. Item pecias ducentas octuaginta octo spizatas secundum sagomam datam dictis magistris, grossitudinis medii pedis et unius digiti. Item pecias XXIII longitudinis pedum quattuor et trium quartorum et per duas facies unius pedis et trium quartorum et per alias duas facies vnus pedis et vnus quarti. Item pecias quattuor longitudinis pedum quinque et quadras de uno pede cum dimidio. Item pecias duas longitudinis pedum sex cum dimidio et quadras uno pede cum dimidio. Item pecias duas pro pilastris longitudinis pedum decem quadras duobus pedibus cum dimidio. Item pecias duas pro pilastris longitudinis pedum octo et grossitudinis per duas facies pedum (trium – prekriženo) II et per alteras duas facies pedum duorum cum dimidio. Item peciam vnam longitudinis pedum nouem et quadrum vnus (pe – prekriženo) pedis cum dimidio. Item pecias III pro capitelis pilastrorum quadras desuper pedum trium et trium quartorum et altitudinis pedum duorum cum dimidio. Item vnam peciam tondam (vnus pedis – prekriženo) pedum duorum cum dimidio et altitudinis unius pedis cum dimidio. Pro pretio et nomine precii librarum noningentarum paruorum, de quo precio dicti magistri Andreas et Crisulus fuerunt confessi et manifesti a dicto ser Marco pro parte habuisse et recepisse libras tricentas. Renuntiantes et cetera. Et quando dabunt et consignabunt ut supra medietatem dictorum laboreriorum idem ser Marcus promissit et se dicto nomine obligauit dare et numerare dictis Andree et Crisulo tantum pecunie quod sit ad supplementum ducatorum centum cum dictis libris tricentis, et restum dicti precii dictarum librarum noningentarum in fine dicti vnus anni cum dimidio ad complementum et integram consignationem dictorum lapidum ut supra dandorum. Promittens altera pars alteri ad inuicem dictis nominibus omnia et singula suprascripta attendere et obseruare et ad executionem integraliter mittere, sub pena quarti et omnium damnorum et expensarum interesse litis et extra, pro quibus firmiter obseruandis obligauit altera pars alteri ad inuicem dictis nominibus omnia sua bona presentia et futura.

Testibus ser Iohannes Stipcouch et Tomas Prouisonich.

(in margine:) Conuentio magistri Andree et Crisulo cum illis de Sibenico.

(DAZd, Arhiv Korčule, Kut. Kut. 8, Svezak 9, Iohannes Milioni, fol. 151'–152)

(DAZd, ŠNA, Kut. 11/IV, Antonio Campolongo, F 10/IVa/1, fol. 30')

3.

1444. 22. XI – U Korčuli. Predstavnicu korčulanske katedrale rezerviraju za sebe novopronadenu žilu u kamenolomu Krišula Bogdanića i Andrije Markovića.

1444, indictione VII, die 22 nouembris, ad scopulum Camegnaci.

Magister Crisulus Bogdanich et Andreas Marcouch lapicide per se et suos heredes omni exceptione iuris remota se obligauerunt reuerendo in Christo patri et domino episcopo Curzulensi et spectabili et generoso viro domino Michaeli Michael honorabili comiti Curzule et pluribus nobiles nomine ecclesie Sancti Marci ibi presentibus et stipulantibus, reseruare intactum et saluare saxum descohopertum in Camegnaco ecclesie ad scopulum videlicet: medietatem ipsius saxi a parte ponentis per latitudinem pedum XV venetarum incipiendo ab vena siue rupa apud ipsum saxum a parte ponentis atruerso uersus leuantem, et per longitudinem incipiendo a ripa usque sumitatem ipsius saxi descohoperti, videlicet usque ad sumitatem sibi consignatum. Et ad omnem requisitionem dictorum dominorum episcopi et comitis et procuratorum ipsius ecclesie ex ipso saxo excidere omnes lapides pro opere ipsius ecclesie necessarios et oportunos que possent (?) ex dicto saxo excidere. Et ante quam (?) aliquod aliud saxum ex alia medietate dicti saxi descohoperti a parte leuantis pro aliqua alia persona excideretur, quod ipsi Crisulus et Andreas debeant excidere hinc (h – prekriženo) usque mensem marcii proxime futuri 4 columnas et quattuor (pet – prekriženo) capitela et alios 4 lapides ponendos subtus dictas columnas pro dicta ecclesia Sancti Marci et post hec debeant dare 16 pecias lapidum procuratoribus ecclesie Sancti Iacobi de Sibenico ex dicta medietate a parte leuantis. Et quod post excisionem dictorum XVI lapidorum totum illud saxum Camegnaci ecclesie Sancti Marci debeat reseruare pro fabrica ipsius ecclesie et nemini dare aliquod opus ex dicto saxo sine licentia prefatorum dominorum episcopi et comitis et procuratorum ipsius ecclesie, sub pena ducatorum C.

Testibus dominus Matheus Silcouich et Marcus filius Pauli Marcouch.

(in margine:) Conuentio ecclesie Sancti Marci.

(DAZd, Arhiv Korčule, Kut. Kut. 8, Svezak 9, Iohannes Milioni, fol. 194'–195)

4.

1447. 13. II – U Korčuli. Predstavnicu korčulanske katedrale daju u desetogodišnji zakup klesarima Marku i Ivanu Karliču kamenolom na Kamenjaku, kojeg su prije toga deset godina držali u zakupu klesari Krišul Bogdanić i Andrija Marković.

1447, indictione X^a, februarii die 13, in episcopali palatio Curzule.

Reuerendus in Christo pater dominus Andreas episcopus Curzulensis et dominus presbiter Marcus Marsich eius vicarius et ser Iohannes Michsich ut procuratores ecclesie Sancti Marci dictis (procur – prekriženo) episcopali et procuratorio nominibus per se et suos successores dederunt et allocauerunt Marco et Iohanni Carlich lapicidis ibi presentibus et stipulanti-

bus pro se suisque heredibus vnum petrarium ipsius ecclesie Sancti Marci positum ad scopulum Camegnaci inter petrarium ab oriente Andree Marcouich et ab occidente comunis ut dixerunt. Ad laborandum et ex eo petrario lapides exciderendum amodo usque decem annos proxime futuros et ipsi ecclesie prouidendum et lapides dandum sicut tenebantur dictus Andreas Marcouich et Crisulus Bogdanich, qui dictum petrarium pro aliis X annis ad afflictum habuerunt proxime preteritis, cum illis pactis et conditionibus quibus tenebantur dicti ser Andreas et Crisulus ipsi ecclesie Sancti Marci. Promittens altera pars alteri ad invicem omnia premissa perpetuo habere firma et rata, sub pena quarti et cetera.

Testibus Nicolao Silcouich et Iohannino quondam Francisci.

(in margine:) Locatio Marci Carlich.

(DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 72–72')

5.

1447. 30. IV – U Korčuli. Juraj Dalmatinac, kao zastupnik Šimuna Ljubića, potvrđuje da je namiren dug Ivanina pok Antuna.

1447, indictione X^a, die 30 aprilis, ante ciuitatem Curzule.

Magister Georgius quondam Mathei de Sibenico ut procurator ser Simonis Iubich ciuis Sibenici ut tutoris bonorum quondam ser Michaelis Schiulcich et eius proprio nomine videlicet dicti constituenti ut instrumento procurationis scripto Sibenici manu ser Antonii Campolongo de Padua cancelario comunis Sibenici a me tanto viso et lecto continetur (?), scripto die 21 marcii proxime preteriti, fuit confessus et manifestus se habuisse et recepisse a ser Iohannino quondam Antonii de Curzula vigore cuiusdam conuentionis ut dixerunt libras triginta quinque soldorum XV paruorum pro parte. Promittens dicto nomine per se et suos heredes dicto ser Iohannino ibi presenti et pro se suisque heredibus stipulanti dictas denarios habitum amplius non petere nec petenti consentire. Sub pena quarti et cetera.

Testibus ser Iohannes Iacam (?) et Luxa Banichieuch.

(in margine:) Securitas ser Iohannini quondam Antonii.

(DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 86')

6.

1447. 7. V – U Korčuli. Kipar Lorenzo Pincino uzima na sedmogodišnji nauk Kristofora Provizonića.

1447, indictione X^a, die 7 maii, sub lobia Curzule.

Iuca relicta Tomasii Prouisonich dedit et allocauit magistro Laurentio Pincino lapicide de Veneciis habitatori Sibenici ibi presenti et se sua sponte ad omnia et singula in presenti instrumento contenta obliganti, vnum suum filium uocatum nomine Christofori, presentem, uolentem et consentientem ad famulandum pro discipulo dicte artis ipsi magistro Laurentio amodo usque septem annos proxime futuros, ad omnia licita et possibilis, qui magister Laurentius in dictis septem annis debeat et tenetur dictum discipulum suam artem doce-

re, nutare uictu corporis et eum vestire secundum condecen-tium utriusque partis, et in fine dictorum VII annorum dare ipsi Christoforo pro eius mercede ducatos septem et omnia ferramenta necessaria ad dictam artem semel tanto et uestitum corporis et maxime unum mantelum de pano condecen-te. Promittens altera pars alteri ad inuicem omnia et singula per se et suos heredes in presenti instrumento contenta attendere et integraliter obseruare, sub pena iperperorum viginti quinque et omnium damnorum et expensarum litis et extra.

Testibus Paulus Glauich et Bosichcus aurifex.

(in margine:) Locatio pueri Laurentii Pentino.

(DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 87'–88)

7.

1447. 18. V – U Korčuli. Juraj Dalmatinac uzima na sedmogodišnji nauk Mihovila Živkovića. Klesari Krišul Bogdanić i Andrija Marković svjedoče.

1447, indictione X^a, die 18 maii, ad scopulum Camegnaci districtus Curzule.

Luxta Siucouich sponte et ex certa sciencia dedit et allocauit magistro Georgio quondam Mathei lapicide nunc habitatori Sibenici ibi presenti, stipulanti et se pro se et suos heredes ad omnia in presenti instrumento contenta obliganti, suum fratrem Michaelen ibi presentem et se sua sponte locantem, ad famulandum ipsi magistro Georgio pro discipulo dicte eius artis ad percipiendum dictam artem amodo usque septem annis proxime futuros. Qui magister Georgius obligauit se dictum eius discipulum docere dictam suam artem, ac eum uestire et nutare uictu corporis in dictis VII annis, et in fine dictorum septem annorum dimittere dictum suum discipulum condecen-ter vestitum et dare sibi pro eius mercede ducatos septem et ferramenta consueta dandi dicte sue artis. Promittens altera pars alteri ad inuicem per se et suos heredes omnia et singula in presenti instrumento contenta attendere et obseruare usque integram satisfactionem premissorum, sub pena iperperorum uiginti quinque et omnium damnorum et expensarum litis et extra.

Testibus ser Crisulus Bogdanich et Andreas Marcouich lapicide.

(in margine:) Locatio pueri magistro Georgii quondam Mathei.

(DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 89'–89')

8.

1447. 18. V – U Korčuli. Kipar Lorenzo Pincino uzima na sedmogodišnji nauk Marina Ljubova.

1447, indictione X^a, die 18 maii in cancellarie Curzule.

Stana relicta quondam Lube dedit et allocauit magistro Laurentio Pincino lapicide nunc habitatori Sibenici ibi presenti et stipulanti unum suum filium uocatum nomine Martinum, presentem, uolentem et se sua sponte locantem, ad famulandum pro discipulo dicto magistro Laurentio amodo usque septem annos proxime futuros, qui magister Laurentius obligauit se docere in dictis septem annis dictum discipulum

dictam suam artem et eum uestire et nutare uictu corporis et (dare – prekriženo) in fine dictorum septem annorum dimittere dictum discipulum condecenter uestitum et dare sibi pro eius mercede ducatos septem et ferramenta consueta dandi dicte sue artis. Promittens altera pars alteri ad inuicem per se et suos heredes omnia et singula in presenti instrumento contenta attendere et obseruare usque integram satisfactionem premissorum, sub pena iperperorum uiginti quinque et omnium damnorum et expensarum litis et extra.

Testibus ser Nicolaus quondam Simonis et ser Nicolaus quondam Antonio.

(in margine:) Locatio pueri Laurentii Pencino.

(*DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 89'*)

9.

1447. 18. V – U Korčuli. Andrija Nikolin (Aleši) uzima na nauk Luku Petanovića.

1447, indictione X^a, die 18 maii, in cancellaria Curzule.

Dragosius Petanouich sponte et ex certa sciencia dedit et allocauit magistro Andree Nicolai lapicide habitatori Sibenici ibi presenti et acceptanti unum suum filium uocatum nomine Lucam, presentem, uolentem et se sua sponte locantem, ad famulandum pro discipulo dicto magistro Andree amodo usque septem annos proxime futuros, qui magister Andreas obligauit se docere in dictis septem annis dictum discipulum dictam suam artem et eum uestire et nutare uictu corporis, et in fine dictorum septem annorum dimittere dictum discipulum condecenter uestitum et dare sibi pro eius mercede ducatos septem et ferramenta consueta dandi dicte sue artis. Promittens altera pars alteri ad inuicem per se et suos heredes omnia et singula suprascripta attendere et obseruare usque integram satisfactionem premissorum, sub pena iperperorum uiginti quinque et omnium damnorum et expensarum litis et extra.

Testibus Nicolaus de Pace et Georgius Glapcich.

(in margine:) Locatio pueri Andree Nicolai.

(*DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 90'*)

10.

1447. 27. V – U Korčuli. Kipar Juraj pok. Mateja, protomajstor Crkve sv. Jakova u Šibeniku, isplaćuje u ime zastupnika te crkve klesaru Andriji Markoviću 244 libre za isporučeni kamen. Klesar Marko Karlić svjedoči.

1447, indictione X^a, die 27 maii, in cancelaria Curzole.

Magister Andreas Marcouich lapicida per se et suos heredes omni exceptione iuris remota fuit confessus et manifestus se habuisse et recepisse a magistro Georgio quondam Mathei lapicida prothomagistro ecclesie Sancti Iacobi de Sibenico ibi presente, dante et soluente nomine procuratorum ipsius ecclesie pro lapidibus siue pro parte lapidum datorum siue partem (?) dandorum in operibus dicte ecclesie libras ducentas quadraginta quatuor paruorum. Promittens hanc confes-

sionem et quietationem perpetuo habere firmam et ratam, sub pena quarti et cetera.

Testibus Marcus Carlich et Pocraitius Uocheich preco.

(in margine:) Securitas magistri Georgii quondam Mathei.

(*DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 92'*)

11.

1447. 27. V – U Korčuli. Klesar Marko (Karlić) obvezuje se kiparu Jurju pok. Mateja, protomajstoru Crkve sv. Jakova u Šibeniku, isporučiti obrađeni kamen prema zadanim mjerama i nacrtima.

1447, indictione X^a, die 27 maii, in cancelaria Curzole.

Marcus lapicida per se et suos heredes omni exceptione iuris remota promissit, conuenit et se obligauit magistro Georgio quondam Mathei lapicide prothomagistro ecclesie Sancti Iacobi de Sibenico uice et nomine procuratoris dicte ecclesie stipulanti ad dandum et ritte (?) generaliter consignandum procuratoribus ipsius ecclesie siue eorum legitimo nuntio pro resto C lapidorum quas alias obligatus est dandi (?) infrascriptas pecias lapidum de primo bono saxo petrarii dicti Marci ubi erit detectum uidelicet pecias III longitudinis pedum septem et unius quarte pedis quadras pedis unius cum dimidio. Item pecias VII longitudinis pedum V et quadras pedis unius cum dimidio. Item cantonas quatuor pro cauda (?) magna latitudinis secundum sagomam ipsi Marco assignatam. Item cantonos quatuor secundum ut signatum est super dicta sagoma. Item cantonas quatuor secundum ut signatum est super dicta sagoma. Item cantonas quatuor pro caudis paruis secundum sagomam ipsi Marco assignatam. Et omnes dictos cantones grositudinis pedis unius cum dimidio et duorum digitorum. Sub pena quarti et omnium damnorum et expensarum litis et extra. In quantum non seruaret premissa et non daret dictos lapides de primo saxo detegendo in dicto petrario ut dictum est, et omnium expensarum pasagiarum barcarum, nauigiorum et aliorum quomodocumque fiendorum et (seque – prekriženo) secutorum causa ueniendi Curzulam uel mittendi. Si omnia premissa non obseruauerit et si non parauerit dictos lapides ex dicto primo saxo ut dictum est, qui Marcus confessus esse se habuisse a dicto magistro Georgio dicto nomine dante ducatos quinque. Renuntians exceptioni non habitorem dictorum denariorum et cetera, pro quibus obligauit se et omnia sua bona presentia et futura.

Testibus ser Iohanne Stipcouch et Pocratio Uocheich.

(in margine:) Conuentio magistri Georgii quondam Mathei.

(*DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 9, Svezak 13, Iohannes Millioni, fol. 92'*)

12.

1448. 28. I – U Šibeniku. Klesar Andrija Marković iz Korčule, u svoje ime i u ime svog partnera Krišula Bogdanića izjavljuje da je primio od zastupnika katedrale sv. Jakova cjelokupnu isplatu za kamen isporučen prema ugovorima od 31. listopada 1441. i 30. travnja 1444. Zastupnici pak izjavljuju da su majstori u cijelosti isporučili naručeni kamen.

Die XXVIII° ianuarii, indictione XI^a.

Actum Sibenici in sala palatii episcopatus Sibenici, coram ser Radichio Sisgorich examinatore comunis, presentibus ser Martino Daidouich et Leone Cosicich de Sibenico testibus.

Ibique magister Andreas quondam Marci lapicida de Curzola nomine suo proprio ac nomine et vice magistri Chressoli Bogdanich de Curzola lapicide sotii sui pro quo promisit de rato et rati habitione per se et suos heredes contentus confessus fuit et ibi manifestavit se habuisse et recepissee et sibi datas et solutas fuisse et esse libras trecentas et triginta vnam denariorum paruorum monete Venete a venerabile viro presbitero Iacobo Vuchxich archidiacono Sibenicensi et a ser Marco Iohannis ciue Sibenici ibidem presentibus tanquam a procuratoribus fabrice et ecclesie Sancti Iacobi de Sibenico et dicto procuratorio nomine pro se et suis heredibus et successoribus stipulantibus et solventibus, et hoc nominatim pro resto et completa solutione omnium pretiorum et peccuniarum que et quas dicti magister Andreas et magister Chressolus debuerunt et debebant ac debent habere a predictis procuratoribus siue a precessoribus suis quibuscumque, pro pretiis et solutionibus omnium lapidum quos dicti magistri lapicide facere et dare debebant fabrice ecclesie predictae Sancti Iacobi quocumque et qualitercumque usque in presentem diem, ex maxime vigore instrumentorum scriptorum et factorum in Curzola, videlicet vnus instrumenti facti in 1444^{primo}, indictione 4^a, die vltimo mensis octobris manu ser Petri quondam ser Bartholi de Qualis de Iadra notarii et cancellarii communis Curzule et vigore vnus particule scripte in fine dicti instrumenti manu dicti ser Petri in predictis millesimo et indictione, die uero primo nouembris. Item vigore vnus alius instrumenti facti in Curzola in 1444¹⁰, indictione 7^a, die XXX° aprilis, scripti manu ser Iohannis Milliardi de Venetiis notarii et cancellarii Curzole, et versa vice predicti procuratores nominibus quibus supra contenti et confessi fuerunt ac ibidem manifestauerunt se habuisse et recepissee et sibi datos et consig-

natos fuisse et esse a dicto magistro Andrea lapicida nomine suo et nomine predicti magistri Chressoli pro se et suis heredibus stipulante, omnes et singulos lapides quos predicti magistri lapicide facere et dare promiserunt et debebant ecclesie predictae et pro ipsa ecclesia vigore instrumentorum predictorum. Dicentes et manifestantes dicti procuratores quod dicti magistri lapicide integre satisfecerunt in omnibus et per omnia ad que ipsi magistri lapicide tenebantur vigore predictorum instrumentorum. Renuntiantes ambe partes predictae exceptionibus et probationibus non habitatum et non solutarum suprascriptarum quantitatum peccuniarum et non datorum et consignatorum suprascriptorum lapidum, et non sic rei geste fuisse et esse tempore huius contractus ut dictum est supra, et omnibus aliis suis iuris uel facti, auxiliis et fauoribus, fatientes sibi ad inuicem solemniter dicte partes nominibus quibus supra perpetuam finem, quietationem, absolutio-nem, liberationem, securitatem et pactum de vlterius non petendo aliquid de predictis uel pro predictis. Et promittentes sibi ad inuicem solemniter dicte partes nominibus quibus supra predictam finem et quietationem et omnia et singula suprascripta perpetuo firma et rata habere et tenere, attendere et obseruare et attendi et obseruari facere vbique locorum per quascumque personas, sub pena quarti pluris omnium peccuniarum suprascriptarum, et sub obligatione omnium suorum bonorum presentium et futurorum, et refectione omnium dam-norum interesse et expensarum litis et extra. Et pena soluta uel non tamen rata maneat omnia et singula suprascripta.

(in margine:) Quietatio magistri Andree et magistri Chressoli lapicidarum, et procuratorum etiam ecclesie Sancti Iacobi de Sibenico.

(*Državni arhiv u Zadru, Šibenski notarski arhiv, Kut. 11/IV, Antonio Campolongo, F 10/IVA/1, fol. 30*)

(*D. Frey, 1913, str. 141, doc. 52*)

Bilješke

1 **P. Kolendić**, *Stube na crkvi Sv. Ivana u Šibeniku*, »Starinar« SANU, III/1, Beograd, 1923, str. 74, 77.

2 Usporedi **M. Montani**, *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb, 1967, str. 57; **A. M. Schulz**, *Giorgio da Sebenico and the Workshop of Giovanni Bon*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, br. 3–6, Zagreb, 1979–1982, str. 86; **I. Fisković**, *Utjecaji i odrazi Jurja Dalmatinca u Šibeniku*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, br. 3–6, Zagreb, 1979–1982, str. 116, 118, 136; **M. Ivanišević**, *Juraj Dalmatinac u Splitu godine 1444. i 1448.*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, br. 3–6, Zagreb, 1979–82, str. 143, 146; **I. Fisković**, *Neki vidovi umjetničkog djelovanja Jurja Dalmatinca u Šibeniku i Splitu*, »Radovi Zavoda JAZU« u Zadru, sv. 27–28, Zadar, 1981, str. 118, 126, 127, 128; **J. Čuzela**, *Katedrala Sv. Jakova*, »Klesarstvo i graditeljstvo«, god. VI, br. 1–2, Pučišća, 1995, str. 10.

3 **M. Ivanišević**, 1979–82, str. 150, bilj. 12, str. 151, bilj. 19; **Isti**, *Andrija Aleši u Splitu 1448. godine*, »Mogućnosti«, br. 4–5–6, Split, 1983, str. 445.

4 Prilikom objavljivanja dijela dotad nepoznatih dokumenata o Jurju Dalmatinu (**M. Hrg – J. Kolanović**, *Nova grada o Jurju Dalmatinu*, »Arhivski vjesnik« XVII–XVIII, Zagreb, 1975), autori su najavili rad na sakupljanju cjelovitog korpusa, no nejasni su razlozi zašto taj projekt nije realiziran.

5 O tomu postoji svjedočenje u spisu šibenskog notara Antonia Campolonga od 28. siječnja 1448, u kojem Andrija Marković izjavljuje da je isplaćen za posao iz ugovora od 31. listopada 1441. i 30. travnja 1444. (dokument br. 12). Nažalost, u spisima korčulanskog bilježnika Pet-

rusa q. Bartholomei de Qualis sačuvani su samo dokumenti od 21. listopada 1436. do 12. siječnja 1441. (Državni arhiv u Zadru – dalje DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 8, Svezak 7), pa je izvorni ugovor po svemu sudeći izgubljen.

- 6
Punomoć za to zastupanje načinjena je 21. ožujka iste godine: *Ibique ser Simon Iubich ciuis Sibenici nomine suo proprio tanque gubernator et defensor bonorum quondam ser Michaelis Schuilcich olim ciuis Sibenici soceri sui omni modo, iure, via et forma quibus melius potuit et sciuit fecit, constituit, creauit et ordinauit suum verum et legitimum procuratorem, actorem, factorem et negotiorem, gestorem, exactorem, missum ac nuncium specialem magistrum Georgium quondam Mathei de Iadra prothomagistrum lapicidam ecclesie Sancti Iacobi de Sibenico licet abscentem sed tanque presentem, cum potestate substituendi vnum uel plures procuratores et aduocatos et reuocandi et alias de nouo reassumendi hoc mandato firmo manente, specialiter ad petendum, exigendum et recipiendum ducatos decem auri cum expensis legitimis a ser Iohanne filio quondam ser Antonii Luce Grupsich de Curzola. Quos ducatos decem auri dictus ser Iohannes dare debet sed non dedit dicto ser Simoni ad festum Sancti Michaelis de mense septembris proxime elapsi pro parte solutionis ducatorum viginti quinque auri in quibus dictus ser Iohannes tenetur et dare debet dicto ser Simoni vigore vnus instrumenti scripti manu mei notari infrascripti in 1446, indictione VIII°, die X^o mensis februarii rationibus et causis in ipso instrumento contentis. ...* (DAZd, Šibenski notarski arhiv – dalje ŠNA, Kut. 11/V, 11/VI, Antonio Campolongo, F 10/III, fol. 69–70); **P. Kolendić**, 1923, str. 77.
- 7
Taj se Toma Provizonić javlja kao svjedok u ugovoru od 30. travnja 1444, kojim se Andrija Markov i Krišul Bogdanić obvezuju isporučiti kamen za šibensku katedralu (dokument br. 2).
- 8
Andrija Marković primio je na osmogodišnji nauk Kristofora Provizonica 14. srpnja 1445. (DAZd, Arhiv Korčule, Kut. 8, Svezak 9, Iohannes Millionis, fol. 227'); **P. Kolendić**, 1923, str. 77.
- 9
Sam Juraj Dalmatinac, koliko nam je za sada poznato, tijekom svoga radnog vijeka uzeo je na nauk dvadesetak učenika. Međutim, s izuzetkom Andrije Alešija i Ivana Franulića (koji su kod Jurja došli kao već izučeni kamenari), ni jedan od njih nije se kasnije potvrdio kao samostalan djelatnik. Da li je tomu uzrok sama snaga majstorove ličnosti koja je ograničavala umjetnički razvoj učenika, ili je, što je vjerojatnije, Dalmatinac svoje učenike mahom zaduživao za nezahitljive manualne poslove, ostaje temom nekih budućih istraživanja.
- 10
To je zacijelo bila jedna od posljednjih isplata, jer je 28. siječnja sljedeće godine Marković u Šibeniku potvrdio da je u potpunosti isplaćen (vidi bilj. 5).
- 11
Korčulanski bilježnički arhiv 15. stoljeća sačuvan je u posve skromnim ostacima, pa je zacijelo i ovaj dokument izgubljen.
- 12
DAZd, ŠNA, Kut. 15, 16/I, Karotus Vitalis, F 15/Ia, fol. 6–6'.
- 13
Usporedi **I. Fisković**, 1981, str. 116.
- 14
D. Frey, *Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini*, »Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentral-Kommission für Denkmalpflege«, sv. VII, I–IV, Wien, 1913, str. 134, dok. 24.
- 15
O različitim tumačenjima toga natpisa bit će riječi kasnije.
- 16
Danas nisu svi okviri namijenjeni tim pločama popunjeni, no nije sigurno da li su tako ostali još u vrijeme gradnje, ili su neke ploče naknadno izvađene.
- 17
P. Kolendić, 1923, str. 77.
- 18
A. G. Fosco, *La cattedrale di Sebenico e il suo architetto Giorgio Dalmatico*, Zara, 1873, str. 8–9; **Isti**, *La cattedrale di Sebenico ed il suo architetto Giorgio Orsini detto Dalmatico*, Sebenico, 1893, str. 22–23.
- 19
T. G. Jackson, *Dalmatia, the Quarnero and Istria*, Oxford, 1887, sv. I, str. 393.
- 20
D. Frey, 1913, str. 18.
- 21
D. Frey, 1913, str. 19.
- 22
K. Stošić, *Katedrala u Šibeniku*, Šibenik, 1928, str. 10.
- 23
M. Montani, 1967, str. 15.
- 24
V. Devetak, *Šibenska katedrala*, Šibenik, 1969, str. 24.
- 25
C. Fisković, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb, 1963, str. 9. U tekstu je, zacijelo pogreškom, navedena godina 1444.
- 26
I. Fisković, 1979–82, str. 116.
- 27
I. Fisković, 1981, str. 116.
- 28
J. Čuzela, 1995, str. 10.
- 29
M. Šimunić Buršić, *Gradnja šibenske katedrale*, »Arhitektura«, 1(213), Zagreb, 1997, str. 52.
- 30
R. Ivančević, *Šibenski portreti Jurja Dalmatinca (1443)*, »Peristil« 43, Zagreb, 1999/2000, str. 42.
- 31
Radovan Ivančević u najnovijoj knjizi o šibenskoj katedrali (**R. Ivančević**, *Šibenska katedrala*, Šibenik, 1988, str. 38) samo analizira sustav slaganja kamenih blokova apsida, niti ne pokušavajući utvrditi faze njihove gradnje.
- 32
Svi podaci o vremenu uprave pojedinog kneza, te izgledu grbova preuzeti su iz: **F. A. Galvani**, *Il re d'armi di Sebenico con illustrazioni storiche*, Venezia, 1883, a podaci o biskupovanju šibenskih biskupa iz: **J. A. Soldo**, *Kratka povijest šibenske biskupije: o 700. obljetnici*, Šibenik, 1997.
- 33
Usporedi **J. Belamarić**, *Kako je Juraj Matejev došao na mjesto protomajstora katedrale sv. Jakova u Šibeniku?* (u tisku)
- 34
D. Frey, 1913, str. 10.
- 35
D. Frey, 1913, str. 8.

36

D. Frey, 1913, str. 8.

37

Treba doduše uzeti u obzir da je šibenski knez od 1436. do 1438. bio Alvis Venier, pa bi se, s obzirom na već spomenuti memorijalni karakter grbova moglo pretpostaviti i da se odnosi na njega, no s obzirom na grb biskupa Vignaca, ipak je vjerojatnije da se grb porodice Venier na ovom bloku odnosi na kneza Leonarda.

38

Manje je vjerojatno da se ovaj grb odnosi na kneza Zuana Girolamova Canal (1494–1496) ili na Antonija Canal (1508–1509).

39

Osnovna mjera je venecijanska stopa, koja iznosi oko 34,7 cm, a dijeli se na četiri dlana ili šesnaest prstiju.

40

I. Fisković (1981, str. 116) jasno naglašava kako se Dalmatinac, započevši rad na katedrali, u potpunosti posvetio izradi svetišnog prostora, dok je nastavak rada na uzdužnim brodovima prepustio svojim pomoćnicima i učenicima, zadržavši punu kontrolu. Ipak, teško bi se bilo složiti s mišljenjem da Jurja »nije toliko zanimao rad koji bijaše određen prvotno zacrtanim oblikom zapadnog tijela građevine« (**I. Fisković**, 1979–1982, str. 117), jer upravo nakon što je dogovoreno privatno financiranje kapele, on u svojstvu protomajstora krene u korčulanske i bračke kamenolome, a i neki kasniji dokumenti svjedoče da je dio novca za te kapele isplaćivan direktno njemu, kao organizatoru i voditelju radova. Tako 30. lipnja 1447. isplaćuju braća Divnić drugu ratu kapele, koja je trebala biti dovršena još u ožujku, a Juraj jamči dovršenje kapele i isplatu kazne za zakašnjenje (**P. Kolendić**, 1923, str. 77; DAZd, ŠNA, Kut. 11/V, 11/VI, Antonio Campolongo, F 10/III, fol. 149–149'). Dana 31. XII. 1448. isplatio je Juraj Radoslavčić 20 dukata Jurju Dalmatincu za rad na svojoj kapeli (DAZd, ŠNA, Kut. 11/IV, Antonio Campolongo, F 10/IVb/1, fol. 2; **D. Frey** (1913, dok. 78) pogrešno navodi godinu 1449, ne uzimajući u obzir da je dokument sročćen nakon Božića), a ti novci bili su namijenjeni izradi korniza nad njegovom kapelom (DAZd, ŠNA, Kut. 11/II, Antonio Campolongo, F 10/VII e2, fol. 61).

41

D. Frey, 1913, str. 20.

42

Usporedi **I. Fisković**, 1979–82, str. 122.

43

D. Frey, 1913, str. 129–130, dok. 11.

44

»... omnes et singulas capellas superius positas et descriptas eo modo quo principiate sunt usque ad cornicem foliamentorum exclusive ibidem designatas et ornatas per magistrum Georgium prothomagistrum lapicidam ecclesie praedictae secundum disegnum ipsarum capellarum ibidem productum et ostentum cum hoc quolibet capellarum predictarum habere debeat armam dictorum civium, quorum dicte cappelle sunt...« (**D. Frey**, 1913, str. 136, dok. 30).

45

Na primjer: »... nona cappella que est a latere dextro intrando a Platea in ecclesia praedicta...« (**D. Frey**, 1913, str. 135, dok. 30).

46

Kapele su razdijeljene na sljedeći način: u južnom brodu prva Radiću Šizgoriću, druga Jurju Radoslaviću, treća Lovri Dominikovu i Lovri Mihovilovu Goniribiću, četvrta Saracenu Nikolinu, peta Jurju, Nikoli i Šimunu Divniću, a šesta Mariji Pribislavljić; u sjevernom brodu prva nasljednicima Dese Jakovljeva, druga izvršiteljima oporuke Ivana Šimunića, treća Mihovilu Lavčiću, a četvrta Iliji Petrovu Tolimeriću i Martinu de Mirsa (usporedi **D. Frey**, 1913, str. 20, bilj. 21).

47

D. Frey, 1913, str. 154, dok. 100; Prija je oporučno ostavila razmjerno veliku sumu od 280 dukata. Cijena pojedine kapele iznosila je 73 dukata (**D. Frey**, 1913, str. 136, dok. 30), pa je razlika zacijelo bila namijenjena potpunom uređenju kapele, a Prija je prije smrti načinila i dodatak oporuci, ostavivši za to uređenje još i jednu kuću. Umrla je 28. lipnja 1452, nakon čega su poduzeti radovi na dovršenju kapele. Vjerojatno je da je najveći dio novca bio namijenjen raskošnom oltaru, te raspelu Jurja Petrovića.

48

Don Krsto Stošić smatra da je ta kapela dovršena 1444. godine, a da je 1452. općinsko vijeće odlučilo podići oltar u njoj (usporedi **I. Fisković**, *Prijedlog za kipara Jurja Petrovića*, »Peristil«, 8–9, Zagreb, 1965–1966, str. 76). S obzirom na narudžbu kamena za svodove, teško bi se moglo prihvatiti mišljenje autora koji smatraju da je kapela podignuta tek 1454. (usporedi **P. Kolendić**, 1923, str. 85), makar je očito da je, zbog problema povezivanja sjevernog bočnog zida s apsidama, njezina gradnja kasnila u odnosu na ostale kapele.

49

Upravo to što se smatralo da je prva kapela bila već definitivno dovršena prije Jurjeva dolaska u Šibenik, poslužilo je kao osnova pretpostavki da su i sve ostale, praktički jednako izvedene, rađene prema nekom starijem projektu, s intervencijama tek u dekorativnom ukrasu (usporedi **I. Fisković**, 1979–1982, str. 125–126).

50

Arhitektonsku koncepciju »androne Foscari« **R. Ivančević** (*Prilozi problemu interpretacije djela Jurja Matejeva Dalmatinca*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, br. 3–6, Zagreb, 1979–1982, str. 36) pripisuje upravo Jurju Dalmatincu. Makar mi se ta atribucija ne čini u potpunosti prihvatljivom, jasno je da je Juraj bio dionikom kruga koji je iznjedrio taj projekt i zacijelo ga je, tada tek dovršenog, dobro poznao.

51

Kapelu sa dva traveja presvođena križno-rebrastim svodovima podigao je u crkvi paških benediktinki Jurjev bivši učenik Radmil Ratković, zacijelo upravo prema njegovu nacrtu (usporedi **P. Vežić**, *Kapela Sv. Nikole Jurja Dalmatinca u crkvi Sv. Margarite, Pag*, »Peristil«, br. 38, Zagreb, 1995, str. 38).

52

D. Frey (1913, str. 22–23) pretpostavlja da je Juraj zamislio posve drukčije galerije od onih što ih je izveo Firentinac, ali ne razlaže moguću utjecaj te promjene na vanjski izgled čitave crkve. Slično se postavlja i **C. Fisković** (1963, str. 15), koji zamišlja »galerije koje bi svojim vitkim stupićima ublažile težinu gornjih zidova i ponovile u manjem omjeru ritam donjih arkada«. No u stručnoj se literaturi dosta uporno provlači teza da je Firentinac dovršio katedralu točno prema Jurjevoj zamisli i u njegovu duhu (usporedi **M. Šimunić-Buršić**, *Računalna analiza strukture šibenske katedrale*, »Prostor«, sv. 3, br. 2(10), Zagreb, 1995, str. 360), što bi, u svjetlu navedenih podataka, trebalo napokon odbaciti.

53

Usporedi **D. Frey**, 1913, str. 160–161, dok. 144.

54

Dana 16. listopada 1475. obvezao se izraditi ogradicu za stube bratovštine sv. Ivana (**P. Kolendić**, 1923, str. 91).

55

Te su isplate datirane 23. i 24. listopada 1476, te 11. veljače 1477. (**P. Kolendić**, 1923, str. 94).

56

Međutim, ni prvobitni ugovor s Dalmatincem ne navodi nikakve promjene arhitektonskog koncepta, premda je posve jasno da su one ipak nastupile.

- 57
Ipak, smatram da u svjetlu navedenih spoznaja treba definitivno napustiti pretpostavku da je katedrala dovršena prema izvornom Jurjevu nacrtu. No spekulacije o tome kako je doista mogao izgledati Jurjev projekt šibenske katedrale ostavljamo za neku drugu priliku.
- 58
M. Zorić (*Novi podatak o šibenskoj katedrali*, »Arhitektura«, 1(213), Zagreb, 1997, str. 73–74) smatra da kapele nisu dovršene do 1452. godine, kada je Prija, udovica Frane Konjevića, ostavila 280 dukata za izradu kapele sv. Križa. Međutim, ta oporučna ostavština ne mora značiti da kapela još nije bila arhitektonski artikulirana, već jednostavno to da do tada nije pronađen donator za nju, što je vjerojatno i navelo zastupnike gradnje da imućnu udovicu nagovore na izmjenu oporuke (prvobitno su ti novci bili namijenjeni izradi kapele u crkvi sv. Frane), a količina novca jasno upućuje na to da je primarno namijenjen raskošnom opremanju oltara (usporedi bilj. 47 i 48).
- 59
D. Frey, 1913, str. 139–140, dok. 45.
- 60
To što je Pribislavljić zaposlen na vrijeme od pet godina dakako ne znači da se je toliko oduljilo i dovršenje kapele.
- 61
Visinska razlika između kapitela i friza otprilike odgovara mjeri od 346,8 cm.
- 62
Tek kao posve otvorenu mogućnost napominjem da su četiri bloka dimenzija 173,4 x 52 x 52 cm mogla biti namijenjena izradi skulptura.
- 63
M. Zorić (1997, str. 75) smatra da su ugrađeni tek nakon 1452. godine, no u svjetlu narudžbe kapitela 1444. godine tu pretpostavku treba odbaciti.
- 64
Ključnu je ulogu u tomu imao položaj grba kneza Marka Erizza (1434–1436), ugrađen točno unutar samoga vijenca. Vidjeli smo, međutim, da to ne mora biti posve čvrst element datacije, tim više što se grb biskupa Urbana Vignaca (1454–1468) nalazi ispod zone vijenca.
- 65
I. Fisković, 1979–1982, str. 124.
- 66
Neke od tih glava ostale su gotovo savršeno očuvane ispod sloja prljavštine, s potpuno jasnim tragovima dljeteta.
- 67
Usporedi **D. Frey**, 1913, str. 157, dok. 111.
- 68
Napominjem da vrlo slično izvedene zube ina i lik Sunca u prozoru krstionice.
- 69
U likovnim smislu najizrazitiji i uvijek prepoznatljiv element koji razlučuje Jurjeva djela od djela drugih kipara njegova kruga jest upravo realizacija volumena koji stvara osjećaj snažnog pritiska iznutra prema površini, svojevrsnu nabijenost, što prikazanim likovima daje dozu životnosti kojoj se ne mogu niti približiti Pribislavljić, Pincino, Busato, Budčić ili Aleši. Tek je Berčić donekle usvojio takav Jurjev odnos prema volumenu, no niti kod njega ta životna snaga nije toliko izražena.
- 70
Nedavno je **R. Ivančević** (1999/2000, str. 44) i među glavana na apsidama upozorio na neke za koje smatra da su djela učenika a ne samog Dalmatinca. Nažalost, površinski sloj glava na apsidama potpuno je oštećen, pa nije moguće donijeti definitivni sud, jer nedostaje najprepoznatljivija Jurjeva odlika, a to je sigurnost rukovanja dljetom.
- 71
Usporedi bilj. 62.
- 72
To je razvidno iz dokumenta od 16. travnja 1444. (**M. Ivanišević**, 1979–1982, str. 143).
- 73
Na ovoj informaciji zahvaljujem kolegi Josipu Čuzeli.
- 74
Vidjeli smo da je još sredinom 1447. Juraj morao isplaćivati kaznu za kapelu koja nije bila dovršena u ugovorenom roku (usporedi bilj. 40), no to se vjerojatno odnosilo na uređenje kapele, a ne na njenu arhitektonsku artikulaciju.
- 75
Usporedi **D. Farlati**, *Illyricum Sacrum IV*, Venecija, 1769, str. 468.
- 76
Donekle je problematično kronološko određenje zidova glavne apside iznad te linije, te dovršenje kalota bočnih apsida, no nema ozbiljnijeg razloga da te dijelove ne datiramo u vrijeme Jurjeva angažmana.
- 77
Premda je tijekom cijelog 15. stoljeća šibenska katedrala praktički bila otvoreno gradilište, ona je svejedno konstantno korištena i u kultne namjene, to jest u njoj su održavane mise. To je jasno iz načina na koji se crkva spominje u dokumentima, brojnosti i funkcija klera koji se uz nju veže, no ima i posve direktnih potvrda, kao što je ona od 5. svibnja 1451. – »... celebrabit ... missam ... in ecclesia cathedrali Sancti Iacobi ...« (DAZd, ŠNA, Kut. 15, 16/I, Karotus Vitalis, F 15/Ia, fol. 19).
- 78
Slični su problemi uočljivi i u strukturi južnog zida, pa se stječe dojam da je cijeli transept dosta teško uklopljen u okvir izvornog Jurjeva projekta.
- 79
Izvorni ugovor nije do sada pronađen, a svjedočanstvo o njemu nalazi u ugovoru od 1. ožujka 1452. (**D. Frey**, 1913, str. 151, dok. 97).
- 80
Možemo tek pretpostaviti da su Jurjevim projektom galerije nad bočnim brodovima zamišljene kudikamo raskošnije (usporedi **D. Frey**, 1913, str. 22–23), a zacijelo i mnogo više od onih koje su kasnije izvedene. Stoga je građevna faza koja bi pretpostavljala izradu tih galerija i dovršenje svetišta, to jest realizaciju sljedećeg visinskog nivoa, zacijelo bila i vrlo skupa.
- 81
D. Frey, 1913, str. 150, dok. 92, 93, 94.
- 82
D. Frey, 1913, str. 151–152, dok. 97.
- 83
Tijekom pedesetih godina na katedrali su radili Petar Berčić, Ivan Pribislavljić, Matko Stoislavljić, Radmil Ratković i Alegreto Stipanić (**D. Frey**, 1913, dok. 111, 112), no najvjerojatnije prvenstveno vezano uz radove na sakristiji.
- 84
Najzanimljiviji dio tog ukrasa zacijelo su polukapiteli u unutrašnjosti glavne apside, koji iskazuju raznolik likovnu obradu. Posebno pak treba upozoriti na pojavu figuralno ukrašenih polukapitela s likovima pijevaca (u glavnoj apsidi) i dupina (u južnoj apsidi) kojima do sada nije posvećena pozornost, a zacijelo su rađeni prema Jurjevim uputama.
- 85
Naime, ugovorom od 23. ožujka 1444. šibenski su građani zapravo stekli pravo korištenja tih prostora. No da bi oni postali funkcionalni,

bila su potrebna još dodatna ulaganja. Naime, kako svjedoče neki kasniji dokumenti, te su kapele prvenstveno imale ukopišnu funkciju, to jest u njima se smještala obiteljska grobnica te oltar na kojem su se održavale mise za spas duše pokojnika. Tako 19. veljače 1452. Martin de Mirsa ostavlja novce za uređenje oltara u svojoj kapeli u katedrali (DAZd, ŠNA, Kut. 16/II, Karotus Vitalis, F 15/IVa, fol. 11–12'). Dana 10. listopada iste godine Lovre Mihovilov Goniribić određuje da bude sahranjen u kapeli sv. Marije u katedrali, te da se na oltaru koji je u njoj svake nedjelje održava misa. Također određuje da mu kćeri, ako umru dok su u njegovoj kući, također budu pokopane u toj kapeli. (Isto, fol. 26–26'). Juraj Radoslavčić pak u dodatku oporuci od 25. lipnja 1468. određuje da se njegova žena za svog života pobrine da u njegovoj kapeli sv. Jurja u katedrali gori svjetiljka, kako je to i u ostalima (Isto, fol. 276).

86

Izgleda da je na tom dijelu surađivao Ratko Brajković između 1462. i 1464. godine (usporedi **P. Kolendić**, 1923, str. 90).

87

Može se sa dosta sigurnosti pretpostaviti da je prema Jurjevu projektu cijela crkva trebala biti znatno viša, te mnogo bogatija ukrasom.

88

Moguće je da je Jurjev projekt predviđao produžetak tog korniza sve do samih apsida.

89

Stanko Kokole (*Renesančni vložki portala kneževoga dvora v Dubrovniku*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 26, Split, 1986–1987, str. 238), te reljefe veže uz grb kneza Stefana Malipiera (1465–1468), te ih određuje kao djela Dalmatinčeve radionice.

90

Izgleda posve nevjerovatno da se u tako brižljivo rađenoj građevini može dogoditi da se jedan luk oslanja na segment drugog luka, no upravo u ovom dijelu crkve nalazimo i takvo rješenje.

91

Može se pretpostaviti da taj vijenac možda nije trebao teći cijelim pročeljem, nego samo do pilastara lijevo i desno od glavnog portala.

92

Moglo bi se ustvrditi da je u našoj stručnoj literaturi uloga Nikole Firentinca u realizaciji šibenske katedrale ipak pomalo zanemarena. »Firentinčeva katedrala« i njen odnos naspram »Jurjeve katedrale« morat će u budućnosti biti temom pomnijih proučavanja.

93

O Jurju kao vjerojatnom autoru prvobitnog projekta tog pročelja bit će više riječi drugom prilikom.

94

Praktički cijeli Jurjev skulptorski opus u Dalmaciji nastao je u četrdesetim godinama, a nakon 1450, s izuzetkom rada na crkvi San Agostino u Ankoni (gdje ga je ugovor izričito obvezivao), nije izradio ni jednu značajniju kiparsku cjelinu. Doduše, u vrijeme angažmana u Dubrovniku, valjda u želji da se dokaže i u toj sredini, izgleda da se ponovno prihvatio dlijeta, no osim poznatog kipa sv. Vlaha nema tragova neke znatnije kiparske djelatnosti.

95

Dakako, to je bilo uvjetovano povijesnim prilikama i financijskim mogućnostima, a ne nevoljkošću majstora.

Summary

Emil Hilje

Juraj Dalmatinac and Korčula – A Contribution to the Building Chronology of the Šibenik Cathedral

Documents relating to Juraj Dalmatinac's (Giorgio Dalmata) visits to Korčula have been long known. However, they have never been published, or even carefully studied, although their contents may be of great significance for the explanation of some phases in the building of the Šibenik Cathedral. Juraj appears on two occasions in the preserved documents of Korčula, in the spring of 1444 and then again in the spring of 1447. His visits to the area famous for its quarries certainly are primarily in connection with the procurement of stone for the building of the Šibenik Cathedral. Carefully worded contracts reveal not only the quantity, but also the type of stone in case, since almost all the pieces are defined by precise measurements. On these grounds it is possible to conclude that in 1444 stone-pieces were ordered for the erection of the aisle vaults, the colonnade arches and the ornamental frieze

above them, for the four pillar capitals and the part above the pillars, as well as for the blind arcade cornices above the head-shaped consoles on the north façade. The said material was delivered by the end of 1447, and definitely placed in position between 1444 and 1448, which defines the second phase of the construction under Juraj's guidance. The second phase was primarily about the erection of the naves and their connection with the apsidal part, erected between 1441 and 1443. The fact that Juraj was indeed the author of the idea to vault the aisles, i.e. that they are not a mere continuation of a job begun earlier, but a clearly designed unit, enables us to reinterpret the role of Nikola Firentinac in the final realization of the building, that is in the change of Juraj's original plan.